

Kecskeméti mozaikok - kecskeméti mozzanatok

**Szerkesztette:
Tóth Nándor**

**Kecskemét
2014**

TARTALOM

1. **Bevezetés**
2. **Kecskemét 1944 októberében** /Tóth Nándor/
3. **Provokáció vagy forradalom** /Kenderes Csaba, Kordik István, Miklós Nikolett, Varga Dávid, Sándor Máté/
4. **Adalékok a kecskeméti cserkészlet történetéhez** /Dudás Ede/
5. **A koalíciós évek - diákszemmel** /Ötvös Károly/
6. **Kecskemét sebésze** /Károlyfalvi József/
7. **Magyar katonák Dél-Amerikában - Miért kerültek magyar katonák Dél-Amerikába?**
/Dr. P. Jósza Iván - Dr. Károlyfalvi József/
8. **Pankotai Jósza György** /Dr. P. Jósza Iván/
9. **Homokay Pál** /Dr. P. Jósza Iván/
10. **Képek jegyzéke, képek**

Bevezetés

Jelen összeállításunkban szeretnénk néhány helytörténeti dolgozatot, tanulmányt közreadni.

A közölt tanulmányok, cikkek nagyobb része már szinte közel egy évtizednyi távlatban íródott, készült el a kecskeméti Kada Elek Közgazdasági Szakközépiskola helytörténet iránt érdeklődő tanulói munkájaként.

E tanulmányok, dolgozatok nagyrészt tanulói diákmunkák, melyek különféle pályázatokra készültek. Vannak mellettük a tanulói munkát segítő tanárok, öregdiákok által írt dolgozatok, cikkek, tanulmányok is.

Tudjuk, akár a tanulói, de a tanári dolgozatok is nem feltétlenül az akadémiai elvárásoknak megfelelően íródtak. Természetesen színvonaluk sem mindig ennek megfelelő. Mindettől függetlenül mégis a közlésük mellett döntöttünk.

Nem elsősorban azért, hogy hajdan az iskolánkban működött helytörténeti kutatómunka és tevékenysége eredményeit vagy emlékét megörökítsük. Még akkor sem, ha dolgozatainkkal csekély, szerény elismerést, értékelést is értünk el.

A közlés meghatározó célja az, hogy közreműködünk bizonyos történelmi események, személyiségek történetének megőrzésében, megismertetésében. Tudjuk, hogy Kecskemét történelmének a XX. századi részei még viszonylag feldolgozatlanok, léteznek fehér foltok. Így a II. világháború helyi történései, a koalíciós időszak, az 1950-es évek, valamint a Kádár-korszak. Nem is beszélve a rendszerváltásról, majd az azóta eltelt majd negyedszázados periódusról.

Kiemelten feldolgozottak tekinthetjük Kecskemét hadtörténetét, itt elsősorban Szabó Péter, Babucs Zoltán, Maruzs Roland a 7. gyalogezred történetével foglalkozó művére és Kenyeres Dénes nagyívű munkásságára gondolunk.

A koalíciós időszak társadalmi-politikai változásait érintően napjainkban vehetjük kézbe Rigó Róbert a kecskeméti elitváltással foglalkozó művét. 1956 helyi feldolgozottsága már meglehetősen komoly eredményeket tud felmutatni. Balai F. István, Lovas Dániel, Pető Melinda, Orgoványi István műveikben rendkívüli mélységben feltárták 1956 helyi és megyei eseményeit.

Az említett jelentős szerzők és művek azonban nem tértek ki minden részletre, területre.

Ezért érezzük indokát, hogy közreadjuk az alapkutatásokat is ismertető, következő néhány tanulmányt, dolgozatot.

Indítékunk tehát elsősorban az volt, hogy megőrizzünk és ismertté tegyünk bizonyos, általunk fontosnak ítélt történelmi eseményt, személyiséget.

A következőkben közölt tanulmányok eltérő korszakokat érintenek, főként a XX. század eseményeivel foglalkoznak, de találkozhatunk relevanciával bíró XIX. századi események, személyiségek, adatok feltárásával is. A tanulmányokat nem kronológiai sorrendben közöljük, igyekszünk az elérhető képanyag segítségével dokumentálni. E tanulmányok részben érintik a város mellett volt iskolánk történetét is. Némelyik írás - bár kecskeméti személyt, kötődést is érint - távolabbra mutat.

Pontosan ezért adtuk a *Kecskeméti mozaikok - kecskeméti mozzanatok* címet. Reméljük tehát, hogy e dolgozatokkal is hozzájárulhatunk városunk történetének jobb megismeréséhez, bizonyos kevésbé ismert események és személyek jobb megvilágításához. E dolgozatok talán mindemellett ösztönzést adhatnak a kutatások további folytatásához is.

Tóth Nándor

**„Megőrzött emlékezet”
Helytörténeti adatgyűjtő pályázat**

Kecskemét 1944 októberében

**Összeállította:
Tóth Nándor**

Bevezetés

Kecskemét történelme során mindig jelentős szerepet játszott az ország életében. Először 1368-ban említődik meg, mint mezőváros-oppidum, majd Hunyadi János birtoka. A másfél évszázados török hódoltság időszakában a város megőrizhette szultáni-khász birtok helyzetéből fakadó autonómiáját, létezhetett a vallásszabadság.

A Rákóczi szabadságharcot anyagilag és katonákkal is támogatta Kecskemét, ennek lett a következménye a tragikus 1707-es rác betörés.

A XVIII-XIX. században a szabados mezőváros, majd 1857-től, mint szabad királyi város, Kecskemét, ha lassan is, de folyamatosan fejlődött. A városfejlődés felgyorsulása az 1867 utáni évtizedekre tehető.

A város 1809-ben bandériumot küldött Napóleon ellen, 1848-49-ben - környékével együtt - több ezer nemzetőrt és honvédet adott a szabadságharcnak.

A hazafias hagyományok alapján válhatott a mezőgazdasági termelő és exportőr, majd iskola-város, kulturális központ 1867-et követő évtizedekben katona-várossá. Az 1880-90-es években Lestár Péter, majd Kada Elek polgármestersége időszakában felépültek a város nagy laktanyái: a Rudolf, Erzsébet, Ferenc József kaszárnnyak.

A századfordulón már készen álló nagy garnizonok több alakulatnak adtak elhelyezést. Ezen alakulatok közül a legjelentősebb a 38-as közös /Mollinár/ gyalogezred volt, de itt állomásozott a 29. honvéd gyalogezred, az azonos számú népfelkelő ezred, a 7. huszárezred, és később a 13. és 8. huszárezredek.

Ezen alakulatok megjárták a világháború hadszíntereit. Volhíniát, Galíciát, a Kárpátok, Szerbia csataterét, Tirol, a Piave vidékét, Erdély, majd Románia tájait. Hősiességük, helytállásuk megalapozta Kecskemét dicsőséges katonai hagyományait, melyek átöröklődtek a Horthy-korszakba és a mai napig élnek.

1919 tavaszán az országosnál is radikálisabb helyi politikát gyakorló direktórium irányította a várost, elszabadítva a vörös-terrort, melyre az ősz folyamán az indulatok kitörése, a fehér visszavágás volt a válasz. A megszálló román csapatok távozása után a Nemzeti Hadsereg bevonulása szinte kereken egy új negyedszázad nyitányát jelentette.

1921-ben az 1919-es ellenforradalom szabadcsapatai indultak Nyugat-Magyarországra és legalább, azt el tudták érni, hogy Sopron és környéke magyar maradhatott. Ebben az akcióban - országosan páratlan módon - kollektíven vettek részt iskolánk jogelőd intézménye a Kecskemét Th. jogú város Felsőkereskedelmi Iskola növendékei. A tanulókat Héjjas Jenő, Héjjas Iván testvére szervezte meg. Innen eredeztethetőek a szinte két évtizeddel későbbi kecskeméti Rongyos-gárdista szerveződések, melyek megszervezése, tevékenysége feltárásával nagyrészt még adós a történetírás és kutatás.

Alakulatok, egységek Kecskeméten.

Mint már utalás történt, rá, a Nemzeti Hadsereg alakulatai 1919. november 26-án bevonultak a városba és ez az esemény katonai vonatkozásban is új negyedszázad nyitányát jelentette. Ismeretes, hogy a Trianoni békeszerződés jelentősen korlátozta a Magyar Királyi Honvédség létszámát és alakulatait: 35000 főben, 7 vegyes-dandárban és a Fővezérség-közvetlen egységekben határozták meg az állományt, légierő és nehéztüzérség nélkül. A rejtett, fedett alakulatok csak a 30-as évtized közepétől lehettek hivatalosan működő egységekké.

A korszak hadsereg-fejlesztési folyamatait helyi vonatkozásaiban olyan értelemben tudtam nyomon követni, hogy beszélgetéseket folytattam a Honvéd Hagyományőrző Egyesület helyi, idős, de friss emlékezetű tagjaival. Köztük többen iskolánk öregdiákjai, a Végzett Diákok Szövetsége tagjai. Az Ő segítségével próbáltam feltárni e folyamatokat. Segítségemre volt még több helyi lakos visszaemlékezése is. Tájékoztatásukat megpróbáltam egybevetni és így tárgyilagos képet adni a történekről.

Dolgozatomban azt a logikai fonalat igyekeztem követni, azon kérdéseket megválaszolni és követelményeket teljesíteni, melyek a kiíró Honvéd Kulturális Egyesület pályázati elvárásaiban szerepeltek.

A kecskeméti alakulatok történetét vitéz dr. Kováts Andor nyugállományú ezredes (1917-) és Dorogi Károly ny. százados (1919-) visszaemlékezései alapján próbáltam meg rekonstruálni.

Dr. Kováts Andor 1917 október 13-án született Kecskeméten. A család nemességét is kapott a XVII. században. A családban jogászok katonák, lapszerkesztők is voltak. Dr. Kováts Andor édesapja a kecskeméti református jogakadémia tanára volt, az 1919-es vörös-terror idején őt is túsul ejtették.

Dr. Kováts Andor iskoláit Kecskeméten végezte, majd az 30-as évek végén végzett a Ludovika Akadémián. Ezt követően kezdte meg hivatásos tiszti pályáját a kecskeméti 7. Zrínyi Miklós gyalogezrednél. Itt 7 évig szolgált, mint századparancsnok és a tartalékos tiszti iskola tanára.

1942-43-ban a 2. magyar hadsereggel a Szovjetunióba vonult és részt vett annak harcaiban.

Érdemei, szolgálata elismeréseképpen Felvidékért, Erdélyért, Délvidékért, Kormányzói dicsérről elismerés, Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, Német Vaskereszt II. fokozata kitüntetésekben részesült. 1945 márciusában Tokodnál esett szovjet hadifogságba.

Alighogy visszatért és szolgálatát elkezdhette, belecsöppent /ugyan a 28-ból mint a 27. rendű vádlott/ a Berkesi András /Thompson kapitány/ által provokált perbe, ahol végül „csak” egy évre ítélték. Az ötvenes években szinte minden nemzeti ünnep előtt „begyűjtötték.” Jogi diplomáját végül megszerezte, majd jogtanácsosként működött, több könyve jelent meg, köztük rejtvény-szótárai, ötnyelvű katonai szótárát 1988-ban is használták.

Ma a város tisztelt, elismert polgára.

Tájékoztatónk visszaemlékezései szerint, a nagy átalakulások akkor kezdődtek, amikor a 20-as évek vegyes dandárait a 30-as évtized második felében hadtestekké alakították és magasabb-egységek alakulhattak.

Közléseik alapján Kecskeméten a következő magasabb-egységek működtek:

13. könnyű hadosztály parancsnokság	állomáshelye: Lovassági laktanya
13. könnyű hadosztály. V. tüzér-ezred	állomáshelye: Rudolf laktanya
7. Zrínyi Miklós gyalogezred I. zászlóalj	állomáshelye: Ferenc József laktanya
Honvéd Kiegészítő Parancsnokság, Kecskemét Állomásparancsnokság	állomáshelye: Erzsébet laktanya

Ezenkívül az 1937-ben megnyitott repülőtéren több alakulat, egység is működött. 1939-ben itt kezdte meg működését a 3. Repülő Műhely.

Az 1. Repülődandár több egysége is szolgált, működött itt: közel-felderítő, vadász, bombázó századok, osztályok, melyek részt vettek a revíziós célok megvalósításában, majd a háború

további eseményeiben. Ezek szinte folyamatosan váltakoztak, történetük feldolgozása külön kutatást, tanulmányt érdemelne. E dolgozat nem térhet ki szerepükre elsősorban a gyalogos és tüzér egységek történetét, és az 1944 őszi helyi történéseket szeretné kutatni és elemezni.

Ezen alakulatok részt vettek a békés területi revízió eseményeiben, az 1938 őszi felvidéki bevonulásban, 1940 augusztusában az erdélyi előkészületekben, majd a Jugoszlávia elleni hadműveletben, ezt követően a keleti front harcaiban 1941 nyarától. E szerep, harcok részletes elemzése is meghaladná e dolgozat céljait és kereteit. Azonban megemlíteném, hogy a kecskeméti 13. könnyűhadosztály és a 7. Zrínyi Miklós gyalogezred 1942 áprilisában pontosan a Kecskemét főterén tartott ünnepélyes díszszemle után indult el a Keleti Frontra.

Kutatásaim során beszélgettem a helyi HOHE tagok között több résztvevővel, akik iskolánk öregdiákjai is. A már említett Dorogi Károly /1919-/ zászlósi rendfokozatban szakaszpáncsnokként szolgált a Don-kanyarban, majd sorsa hosszú évekre a kíméletlen szovjet hadifogság lett.

Szintén érdekes emlékekről adott számot az ekkor nem városunkban élt Ott József/1919-/, aki 1944 őszén a 3. hadsereg kötelékében az 1. páncéloshadosztály katonájaként rész vett a szeptember 13-án reggel Dombegyháza térségéből kiinduló magyar támadásban, amely eredményeképpen a magyar csapatok már délutánra elfoglalták Aradot.

Ott József azonban 1956 kapcsán vált ismertté, amikor a város rendőrkapitányaként a tüntetők elleni tűzparancsot megtagadta, sőt fegyvereket adott ki a megszervezendő Nemzetőrség számára. Ezért a forradalom után eltávolították, sőt néhány éves szabadságvesztéssel is sújtották.

E kérdések, mind külön kutathatóak lennének, de a dolgozat további részeiben kizárólag a megadott feladatra, a város 1944 őszi eseményeire szándékozom koncentrálni.

Itt kell megemlíteni - történelmi visszapillantásként -, hogy Kecskemét történelme során kevés külső támadást ért meg. Eddig csak az 1707-es rác betörés volt ilyen. Idegen hadsereg is két alkalommal vonult át a városon: 1849 július 28-án Haynau osztrák csapatai, 1919 augusztus 3-án pedig az Olteanu tábornok vezette román hadosztály.

Kecskemét 1944 őszén

Az 1944 őszi kecskeméti események feldolgozásában jelentős segítséget adott dr. Földi János /1919 december 17-/, aki szintén tagja a Honvéd Hagyományörző Egyesületnek.

János bácsi 1940 decemberében vonult be a Budapest IX. kerület Gubacsi út, a 2. lovasdandár gépágyús üteg laktanyájába. A késleltetett bevonulás oka az volt, hogy a lovasdandár részt vett az erdélyi bevonulásban és a megfelelő erdélyi alakulatok telepítésében.

A légvédelmi tüzérüteg /3 fél-szakasz/ felszerelése a következő volt: 2-2 40 mm. kaliberű, tükrös nézőkékekkel, távmérőkkel felszerelt, illetve kiegészített gépágyú. Tartozékok voltak a löveg vontató járművek, valamint néhány teherautó.

A lovasdandárt és gépágyús üteget 1941 március végén mozgósították. 1941 április elején bekapcsolódott a Jugoszlávia elleni támadó hadműveletekbe. Harcérintkezésbe Szenttamás temetője mellett kerültek a rájuk tüzet nyitó csetnik alakulatokkal.

Ezt követően a Gyorshadtest kötelékében részt vettek a Szovjetunió ellen indult támadó hadműveletekben, majd november 10-re érkeztek haza Nyíregyházára.

1942 októberében a lovasdandár átszervezése révén létrejött az 1. honvéd lovashadosztály, melynek alárendeltségébe került a szintén átszervezett légvédelmi tüzérség 55. légvédelmi tüzérosztály néven. /3 üteg. 1 könnyű légvédelmi ágyús üteg 3 löveggel, 2 légvédelmi gépágyús üteg 6-6 gépágyúval/. A létszám 24 tiszt és 592 főnyi legénység volt.

Az a gépágyús üteg, melyben dr. Földi János is szolgált, a szegedi repülőteret, majd Ferihegyet biztosította, és vette fel a harcot a támadó angolszász bombázókötelékekkel.

Ezt követően Varsó környékére, Lengyelországba vezényelték őket. Itt a lovashadosztály és az 55. légvédelmi tüzérosztály Vattay Antal tábornok vezetésével részt vett a varsói felkelés blokkolásában, ugyanakkor barátkoztak a lengyel Honi Hadsereg alakulataival, akik ellenük nem harcoltak, ezenkívül menekülési útvonalat is biztosítottak a lengyeleknek.

Amikor a lovashadosztály és a légvédelmi tüzérosztály 1944 szeptember végén hazatért Magyarországra a szovjet csapatok már hazánk területén voltak.

1944 szeptember 21-én vagonírozott ki az alakulat a kecskeméti vasútállomáson. A lovashadosztály parancsnoksága, törzse az Országos Tanítói Árvaházban helyezkedett el. Ekkor a 3. üteg hat szakasza 12 db. egyenként 2-2 40-mm-es svéd gépágyúval rendelkezett. A gépágyús szakaszokat a város több pontján tüzelőállásba helyezték.

A parancsnoki szakasz a Nyomási iskolában /ma a 8-as busz végállomása/ rendezkedett be. Az egyik szakasz - melyben dr. Földi János is szolgált - a Kórház utca és a Lajosmizse felé kanyarodó vasútvonal közelében lett tűzkész állapotba beásva. A szakasz 28 honvédből állt, parancsnoka Reigl Endre zászlós volt.

Október 9-én délután folyamatosan muníciót, lőszert, élelmet, ruházatot szállított a szakasz a parancsnokságtól a már említett állomáshelyére.

Október 10-én hajnalban az őrség riadót jelzett, majd a honvédek azt tapasztalhatták, hogy a Műkert felől nagy számban érkeznek visszavonuló magyar és német katonák a város felé.

A Csongrádi úton már éjfélről - meglehetősen távolról - talán 15 kilométernyiről géppuska sorozatokat lehetett észlelni Csongrád irányából.

Reggel, napfelkelte előtt azt lehetett észlelni, hogy az akkori Csonka-féle bolt előtt egy Hansával vontatott német légvédelmi ágyút lőtték ki az oroszok. 3-4 német katona égő ruhában rohangu a Csongrádi utcán. Reigl zászlós tájékoztatása szerint nagy számban szovjet gyalogság közeledett a város felé.

Néhány perc múlva észlelték, hogy a mintegy kilométernyire levő nagyállomást is belövés érte, ahol nagy pánik törhetett ki, mert rögtön négy tehervagon lőszer akartak kitolatni Katonatelepe felé a megőrzés érdekében. A vagonok leakasztása rövid kitolatást követően a szakasz tüzelőállása előtt történt, de sajnos a vagonok egyikét az oroszok gépágyúval eltalálták.

A vagon felrobbant, robbanása folyamatosan berobbantotta a másik három vagon is. A robbanások megzavarhatták a támadó orosz alakulatokat, a hanghatások miatt és mert a levegőbe repült lőszer nagy területen szóródtak szét, minden mozgó embert veszélyeztetve. A robbanások elcsendesedéséhez mintegy fél óra kellett.

Ekkor Reigl zászlós azt észlelte, hogy a vaspálya alatti csatornafolyó mentén özönlenek be a városba az orosz gyalogosok. A vagonrobbanások miatt a gépágyúkat nem lehetett használni, ezért Reigl zászlós parancsba adta, hogy a közeli Kereszt utca végénél kell tüzelőállást foglalni gépfegyverrel és golyószóróval. Neki a parancsnokságról erre Szacsvey őrnagy adott rádióparancsot. Az utca másik vége egy szőlővel borított terület volt, melyet jól be lehetett látni. Ahogy az oroszok felbukkantak, a parancsnak megfelelően Reigl zászlós azonnal tűzparancsot adott. A szakasz tüzelését az oroszok azonnal viszonyozták több géppuskával és golyószóróval.

Az egész tűzpárbaj mintegy negyedóraig tarthatott. A magyarok közül nem sebesült meg senki, de a tűzpárbaj után orosz halottak sem kerültek elő, sebesültjeikről sem tudtak a magyarok, pedig természetesen lehettek.

Mintegy negyedórás tűzpárbaj után német Messerschmidt gépek jelentek meg és hosszú gép-fegyver-sorozatok adtak le az oroszokra, akik megkezdték a visszavonulást. A német gép-fegyver-sorozatok egyre távolabb hangzottak a magyar szakasztól. Egy óra múlva a Csonkabolt előtt, 10 óra körül távolabbról hallatszott a fegyverropogás, délre pedig véget ért a csatazaj. 12-13 óra körül egy magyar huszárszázad érkezett Budapestről és Kecskeméttől délre, Városház-irányából támadta oldalba a szovjet alakulatokat a délután folyamán.

Összegezve tehát az 1944 október 10-i szovjet támadás a külső Csongrádi-úton a város belseje felé irányult volna, de a Csáktornyai- és Kereszt-utcák találkozásánál tovább nem juthatott.

A reggeli órákban, 7-9 között nagy robbanások hangzottak egyrészt a reptér, másrészt a Csalánosi-parkerdő felől. A repülőtéren a németek robbanthatták fel Gigant típusú gépeiket, amelyek az üzemanyaghiány miatt amúgy sem tudtak volna felszállni. Ezt Faragó Tibor zászlós jelentette a Nyomási iskolában levő parancsnoki szakasztól. A Csalánosi-parkerdőben a magyar hadseregnek volt objektuma és hasonló célból, mint a németek, mindent megsemmisítettek. /Ne jusson a szovjetek kezére./

A szovjet támadást tehát a német repülőgépek ellentámadásának betudhatóan sikerül visszaszorítani, és ebben szerepe lehetett a magyar huszáralakulat Városház-irányába történő ellentámadásának is.

Az esemény megítélésében két eltérő állásponttal találkozhatunk. Az egyik szerint a 18. szovjet páncélos hadtest /46. vagy 53. hads./ október 7. körül Csongrádnál átkelt a Tiszán, és menetből-lendületből kísérelte meg Kecskemét elfoglalását, ahol nem volt megfelelően megszervezve a védelmi rendszer. Ezt igazolhatja, hogy a visszaemlékező/k /szerint a támadó szovjet alakulatok nagyobb száma /zászlóalj vagy ezredek lehettek/, a nagyállomás általuk történő lövetése, ezenkívül a támadó gyalogság a legrövidebb úton történő célirányos előrenyomulása a városmag központ felé.

A másik elgondolás a kizárólagosan felderítő célú szovjet akció lehetett, de ezt a támadó gyalogság nagy száma cáfolni látszik.

Valószínűsíthető az, hogy a 53. szovjet hadsereg egy előretörő éke lendületből feltételezhette az igazán nem felkészülten védett, biztosított Kecskemét elfoglalását.

A reggeli órákban, mikor Reigl zászlós parancsára a négy katona tüzet nyitott a támadó szovjet alakulatokra, őket a nyugati irányból lövések érték, az Erzsébetváros széléről. Személyi sérülés nem történt, egy golyó az egyik ágyút érte, ez kissé károsodott. A honvédek közül többen viszonzni akarták a tüzet, de Reigl zászlós megtiltotta a honvédeknek, hogy válaszoljanak a lövésekre, mondván magyarokra nem lövünk. Utólag az derült ki, hogy az Erzsébetváros széléről az idős Gyertyás Faragó János (1882-1944) lövöldözött a magyar katonákra. Gyertyás Faragó János 1919-es veterán és élettársa, Sandrik Zsófia (1884-1944) a Csóka utca 34. számú házban laktak. A tisztázatlan lövöldözést egyes vélemények szerint politikai meggyőződésből fakadóan, más elgondolás szerint félreértésből kezdeményezték.

Ezt követően állítólag csendőrök lötték le őket, vagy a vizsgálat során veszítették életüket, a rendőrség épületében.

Miután a Budapestről érkező magyar egységek visszaszorították a szovjeteket a szakaszból a gh-sok visszamentek a parancsnoki szakaszhoz, itt a repülőtéren felől Dunaföldvár felé induló /nach Dunaföldvár/ német katonákkal találkoztak. Innen távcsővel megfigyelhették a repülő-

teret, de nem láttak orosz katonákat. Csak valószínűsíthető, hogy itt is volt összecsapás a német és szovjet erők között. Ennek mértékét, arányait utólag nem tudjuk megállapítani.

Egyébként az üteg hat szakasza mind az eredetileg kijelölt helyén maradt.

Ezt követően dr. Földi János visszatért a harcok helyszínére, a Csongrádi-úton a vasút melletti házak tetejét valósággal elfújta az említett négy löszervagon felrobbanása. Ekkorra a városból nagy tömeg áramlott ki a harcok helyszínére és érdeklődve nézelődött.

A szegedi vasúti sorompótól Csongrádi-úton kifelé haladva több elesett orosz katonát lehetett látni. Egy fiatal nő magyar repülőcsapattal szintén holtan hevert az út mentén. Egyes civilek azt mondták, hogy ő vezette volna az oroszokat. A megállapíthatatlan személyazonosságú fiatal nő szerepe bizonytalan, nem bizonyítható az elhangzott megállapítás.

A Csonka-bolt előtt még ott hevert a reggel a Hansa mellől kilőtt két német katona. Ők itt is lettek eltemetve, egészen 1945 novemberéig.

A boltot elhagyva, kifelé haladva sok bombatölcser volt látható, amelyeket a zuhanó-bombázásban támadó Stukák csapásai idéztek elő. Itt is voltak elesett orosz katonák. Az egyik asszony elmondta, hogy házába mintegy 10 orosz katona benyomult, a szekrény tetejéről befőtteit leszedték, és mint akik életükben soha nem ettek, elfogyasztották. Ágyneműjét pedig sebkötőzés céljából felszaggatták.

Valószínűsíthető tehát, hogy a város széléig eljutott szovjet lövész egységeknek két ok miatt is vissza kellett vonulniuk. Egyrészt talán azért, mert a jobb- és balszárnyukon annyira lelassult az előrenyomulás - sőt ellencsapás is történt -, hogy bekerítés veszélye fenyegette a Csongrádi-úton előrenyomuló centrumot. Másrészt a német Stukák és Messerschmidtek támadása súlyos pánikot és veszteséget idézett elő soraikban.

Dr. Szabó Dénes /1920-/ ma ny. jogtanácsos, akkor a léghárító üteg parancsnokságán rádiós szolgálatot teljesített. 1942 május 30-án tette le az utolsó szigorlatát a kolozsvári egyetem jogi karán. Ebben a családi hagyományt folytatta, felmenői több generáción keresztül jogászok voltak, tiszti főügyész édesapja dr. Szabó József szintén ügyvéd volt, és a helyi református gyülekezet gondnoka.

Dr. Szabó Dénes 1942 őszétől katona, előtte kedvezményrel tette le a doktori szigorlatot, mert azt csak 3-3 havi időbeli különbséggel lehetett letenni. Légvédelmi tüzéri kiképzésben részesült, először karpaszományos őrmester, majd 1942 őszén már zászlós.

1944 júniusában az 1. huszárhadosztály és az alárendeltségébe tartozó 55. légvédelmi tüzérezred a mai belorusz-lengyel határon lett bevetve és részt vett a Pripjaty-mocsarak környéki harcokban. Ezt követően részt vettek a varsói felkelés zárolásában, ennek ellenére azonban segítettek a lengyeleken és ők sem voltak igazán ellenségesek velük szemben.

Dr. Szabó Dénes visszaemlékezései szerint a román kiugrás és a balkáni front változása miatt lett az alakulat Magyarországra haza vezényelve. Szeptember végén Kecskeméten rakodtak ki, majd végrehajtották a hadosztály-törzs telepítését az Országos Tanítói Árvaházba. Az oktatási intézmények igénybevételére jellemző volt, hogy a Piarista Gimnázium is katonai kórház lett.

1944 október végére azonban a hónap elejéhez képest gyökeresen megváltozott a katonai helyzet. Befejeződött a debreceni páncélos csata, így a szovjet erők részéről már nem csak elszigetelt, előreszaladt ékekké, hanem szisztematikusan és megfelelő súlypont képezésével elindult a támadás a Duna-Tisza köze birtokbavételére, mely alapot teremthetett volna Budapest lendületből, menetből történő elfoglalásához.

Október 29-én a 3. magyar hadsereg az Alpár-Kiskunfélegyháza-Kiskunhalas vonalon állt.

A támadását megkezdő 46. szovjet hadsereg gyorsan áttörte a magyar védelmi rendszert. Így a Kecskeméten állomásozó magyar és német katonai alakulatoknak október 10. óta két és fél hét állt helyzetük rendezésére és a védelem kiépítésére.

Október közepén azonban a háború sorsát, az ország jövőjét meghatározó fontos események történtek, melyek lecsapódását, hatásait Kecskeméten is érzékelni lehetett.

Dr. Földi János visszaemlékezései szerint október 15-én kora reggel a parancsnoki szakasz azt a parancsot kapta, hogy Kecskeméten a Mária-körút és a Lugossy-utca kereszteződésében /akkor a városból Budapest felé vezető fontos útvonal/ építsenek ki az egyik gépágyús szakasszal egy állást. A keramit téglákat fel kellett szedni és tüzelőállást kiépíteni, melynek fegyverzetét egy nehézgépfegyver, tíz gyalogsági puska képezte 12 honvéddel. A szakasz azonnali szovjet támadásra számított, de mikor megtudták, hogy a szovjetek még talán Kiskunfélegyházán is túl vannak, megnyugodtak. Dél tájban pontosítottak, ismeretessé vált, hogy a szovjetek Gátéron, Kiskunfélegyháza előtt vannak.

Október 15. kellemes, napsütéses vasárnap volt. Az itt állomásozó németek sem értették a helyzetet. A fiatal német tisztek és katonák udvariasan kérdezősködtek: „Was ist kamarad?” Dél tájban a repülőtér felől robbanásokat hallottak a magyar katonák, távolról pedig gépzúgást.

13 óra körül elhangzott a rádióban a Kormányzó úr proklamációja, melynek mindenki örült, mert a háború befejezéseként értelmezték. Ezt követően csak német indulókat játszott a rádió.

Másnap, hétfőn az említett őrhelyen - valószínűleg a többi alakultnál is - megjelentek a város polgármestere, Olaszi Liszka Béla és a rendőrkapitány, és nem nagy kedvvel közölték, hogy a harcok folytatódnak, sajnos nem tehetünk mást.

Utólag nehéz megállapítani, hogy mi lehetett az útlezáró parancs célja: a németek budapesti bevetése, vagy a kormányzót és kiugrási kísérletét támogató magyar csapatok beérkezése esetleges megakadályozása?

Az október közepén megállt katonai események október végén ismét felgyorsultak. Dr. Földi János október 29-én azt a parancsot kapta, hogy mivel Kiskunfélegyházától nyugatra folyó harcokban elesett egy irányzó a szakasznál, és mivel nem tudnak senkit a helyére állítani, el kellett foglalnia a helyét a harcállásponton.

Elfoglalva a beosztást, vasárnap reggel /október 29-én/ várták a szovjet támadást, mely 12 óra körül meg is indult. Első lépésben 50-60 IL 301-302-es repülőgép gépfegyverezte végig az arcvonalat, majd egymotoros csatagépek kisebb bombákat dobtak le az arcvonalra. Ekkor esett el egy gr. Nádasdi nevű tiszt is. Délután 14 óra körül óriási ágyú- és aknatűz kezdődött, ezt követően megindult a gyalogsági támadás. A nagyszámú gyalogság hurri kiáltásokkal nyomult előre. Az ilyen nagy nyomás miatt a magyar arcvonal kevés idő elteltével több kilométert volt kénytelen hátrálni. A gépesített alakulatok Jakabszállás-Bugac, a lovasság, a huszárok, lövön-tatású fogatolt lövegek pedig Kiskunfélegyháza irányában vonultak vissza, Kecskemét felé.

Október 29-én késő délutánra a szovjet csapatok elfoglalták Jakabszállást, majd bizonyára rendezték erőiket, csapataikat, hogy megfelelő összpontosítást alakítsanak ki Kecskemét elfoglalásához. A 3. magyar hadsereg és a német erők is bizonyos átrendezéseket tettek, bár Kecskemét földrajzi fekvésénél fogva nem rendelkezett nagy stratégiai szereppel.

Dr. Bagi László ekkor karpaszományos tiszthelyettesként szolgált az Erzsébet-laktanyában állomásozó V. Fogatolt tábori tüzer-osztállyal. Október 30-án parancsot kaptak a város elhagyására. Ez meg is történt, a Solt felé visszavonuló magyar csapatok Kecskemét felé, irányába tartó német páncélos alakulatokkal találkoztak.

Ugyanezt említette dr. Szabó Dénes, miszerint Nagykőrös felől jelentős német páncélos erők /valószínűleg a 24. páncélos hadosztály/ indultak Kecskemét irányába.

Időközben Kecskeméten is bekövetkeztek az országos politikai változások. Október 20-án a városháza tisztikarának fel kellett esküdnie a Szálasi-kormányra.

Október 20-án vitéz Örményi alezredes állomásparancsok elrendelte a 18-22 éves leventék és a 23-48 éves férfiak sorozását, mozgósítását.

Október 23-án Beregffy Károly honvédelmi miniszter a várost rendeletileg hadművelési területnek nyilvánította, és elrendelte a civil lakosság kiűrését. Ez azt jelentette, hogy a front közeledtével a polgári lakosságnak nyugati irányba - Solt felé - el kell hagynia lakóhelyét.

Közismert tény, hogy a Magyar Királyi Honvédség főnöke vitéz Vörös János vezér ezredes a Szálasi-puccsot követő napokban a kecskeméti ferences rendházban szerzetesi ruhát öltve elrejtőzködött, a szovjet csapatokat bevárta és az Ideiglenes Nemzeti Kormány hadügy-minisztere lett Debrecenben 1944 december 22-én.

Visszatérve a katonai helyzet alakulására, dr. Földi János visszaemlékezései szerint a Jakab-szállástól Kecskemét felé visszavonuló magyar alakulatok feltorlódtak a „Veréb” kocsmá előtt október 29-én délután. A fogságba esés veszélye is fennállt. A magyar parancsnokok kérésére délután fél három körül két német ködvető /sorozatvető/ érkezett.

Éppen két sorozatot tudtak leadni az oroszokra, amikor az egyik ködvető közelében nagy méretű akna csapódott be. Akik a német ködvetők mellett tartózkodtak /Kalmár Antal, Sulyok Dániel, Borbola Antal és Földi János/ megsérültek. Nyolc magyar katona itt vesztette életét és két német is. Dr. Földi János számára ezzel véget ért a háború. A beérkező huszárok vitték a front mögé a Piarista Gimnáziumban működő katonai kórházba. Ezt követően súlyos megsérülése miatt a Margitszigeten működő hadikórházba került. Itt érte meg a front átvonulását. Súlyos megsérülése egész életén végigkísérte. Ennek ellenére jogi diplomát tudott szerezni és értékes értelmiségi munkát végzett élete a világháborút követő szakaszában.

Viszonylag keveset tudunk arról, hogy mi történt Kecskeméten október 31-én és november 1-én. A német, magyar, de a szovjet hadijelentések is csak pár mondatot utalnak a város a szovjetek általi birtokba vételére. Így rendkívül hiányosak az ismereteink a városban közvetlenül lezajlott harcokról.

A történetek egészen más meg közelítését adta a Kecskeméten élő Katona Gyula (1927-) nyugalmazott ezredes. 1944 őszén, 17 éves korában behívták magyar katonának, de mivel édesapja a szovjetekhez szökött tolmácsként, október 20. körül ő is átszökött a fronton és beállt a szovjet hadseregbe. Itt a 46. szovjet hadsereg 212. számú lövészezredébe került.

A Kovtun vezérőrnagy vezette hadosztály egy ezredében mintegy 1200 szovjet katona volt.

A Kiskunfélegyházán történt csatlakozása után ő is részt vett a Kecskemétért október 31-én és november 1-én lezajlott harcokban. Ezt követően az említett szovjet alakulatban részt vett az 1945 áprilisáig tartó hadműveletekben. Így harcolt Budapest ostrománál, az április 4-5-én lezajlott Pozsony birtokbavételéért folytatott harcokban, majd április 13-15. között a bécsi hadműveletben. A harcok közben kétszer sérült meg. 28 ízben részesült magyar és külföldi állami kitüntetésekben. Ezek között a legfrissebbek az Ukrán Köztársaság „Haza védelméért” elismerése 2000-ben, ugyanakkor az Orosz Föderáció elnökétől kapott „Barátság” kitüntetés. Hosszú ideig, egészen nyugdíjba vonulásáig volt a Magyar Néphadsereg légierije hivatásos főtisztje. Megkapta a Szimferopol díszpolgára címet is.

Tehát ő, október 29-én, mikor megindult a szovjet támadás a 3. magyar hadsereg ellen, már a 46. szovjet hadsereg 212-es lövészezrede harcosa volt. Az eddigiekben közölt és ismertett

adataink szerint a visszavonuló német-magyar erők bizonyos átcsoportosításokat végeztek Kecskemét térségében. A 3. magyar hadsereg alárendeltségében szolgáló HOHE tagok szerint a magyar alakulatokat, de a német légiert és tüzérséget szintén visszavonták a városból, a nem elszállítható muníciót megsemmisítették.

Dél-hadseregcsoporthoz parancsnoka Hans Friessner vezérezredes páncélos ellenlökésekre adott parancsot. Ez azt mutatja, hogy a német parancsnokság inkább zavarni, szétzilálni, rombolni akarta a szovjet támadást, mint Kecskemétet megtartani. A páncélos egységek megfelelően mozgékonyak, és képesek rugalmasan leválni, visszavonulni. Nyilvánvaló, hogy a német parancsnokok: Hans Friessner és Fetter-Pico tábornokoknak a szovjet támadás kibontakozása megzavarása lehetett a fő célja, mikor Nagykőrös térségéből Kecskemétre vezényelték a 24. német páncélos hadosztályt és az 1. magyar páncélos hadosztály alegységeit.

A szovjet erők a város előtt állva, felrendeződtek a támadáshoz. Katona Gyula közlése szerint a 46. szovjet hadsereg 2. és 4. gárda gépesített hadteste támadta Kecskemétet, melyek alárendeltségében volt a 212-es ezred is melyben ő szolgált.

A főleg német és kis részben magyar alakulatok a szovjet erők várt támadási irányában hevenyészett állásokat építettek ki, itt páncélosokat, „ködvetőket”, lövegeket helyeztek el.

E támadási irányok a városba a Dél-Délkelet irányából bevezető utak, vagyis a Lakitelki, Csongrádi és Halasi utak voltak.

Az összetűzések, a tűzpárbaj október 31-én reggel kezdődött és másnap, vagyis november 1-én délelőttre a szovjet erők birtokába került a város. A Halasi-út végén levő ONCSA telepen ért becsapódás lakóházakat, de polgári áldozatok nem voltak.

Magukban az épületekben sem keletkezett jelentős kár az egész város viszonylatában. Nyilvánvaló, hogy a németek részéről zavaró, halogató tevékenység folyt, mert nagyobb részük sikeresen levált az arcvonalról és vissza tudott vonulni Budapest felé. Számukra ez részsiker volt, hiszen meg tudták akadályozni a szovjet erők lendületből, menetből való támadását Budapest ellen, így további időt nyertek.

Miután a város szélein, bevezető útvonalain levő német erők vagy visszavonultak, vagy a szovjetek leküzdötték őket a szovjetek behatoltak a város központjába. Itt csekély számú német egységnek nem sikerült a visszavonulás. Katona Gyula visszaemlékezése szerint az Újkollégium előtt állt egy kisebb német alakulat, három Tigrissel. Ők korábban sikeresen zavarták meg a Csongrádi-úti szovjet előrenyomulást, de a visszaemlékező szerint mivel ő ismerte a várost, az Arany János utca /ma OTP sarok/ felől megkerülve, a Szabadság teret ellenőrző németeket a szovjetek megtámadták és tűzharcban leküzdötték. Itt talán tucatnyi német katona eshetett el, akik Katona Gyula emlékei szerint hozzájuk hasonlóan 18-19 évesek lehettek.

Joggal merülhet fel a kérdés, hol nyugszanak a három hadsereg veszteségei, hősi halottai?

A városért és környékéért vívott harcban egyébként mintegy 800 szovjet katona esett el. Ők a Budai-úton levő szovjet katonai temetőben nyugszanak. Nincs tudomásunk minden német elesett sírhelyéről. A front áthaladását követően nagyszámú elesett német és szovjet katonát helyeztek tömegsírban örök nyugalomra a Budai-úti Katolikus Temetőben. A szovjeteket a Hegedüs-köz melletti részen, a németeket a temető Mátyás-téri kapuja mellett. A magyarok közül egyeseket a Református- és a Szentháromság-temetőkhöz helyeztek örök nyugalomra. Állítólag sok elesettet temettek a német-magyar majd a szovjet hadikórházként is szolgáló Piarista Gimnázium mögötti Gyenes-téren ásott gödrökbe.

Az elhagyott munícióról nincs tudomásunk, valószínűleg, a magyar hatóságok összegyűjtötték rövid időn belül. Itt komolyabb állások nem voltak kiépítve, viszont a Monarchia korában épült laktanyákat a szovjet hadsereg vette birtokba „ideiglenesen”, majdnem fél évszázadra.

A városban a front átfutása után gyorsan helyreállt az élet. A szovjet tiszteket a Beretvás szálloda konyhafőnöke Váradi József disznótoros vacsorával fogadta, őt ezért hálából polgármesterré nevezték ki, mely tisztséget a demokratikus helyhatóság létrejöttéig, Tóth László december 17-én történt megválasztásáig töltött be. Váradi József másfél hónapig tartó polgármestersége alatt az ellátás, a közintézmények működtetése alapvető feladatait kellett, hogy ellássa.

A várost néhány kilométernyi távolágban nyugatra elhagyó lakosság számára végre lehetőség adatott, hogy egy viszonylag ép városba térhessen rövid időn belül haza.

Ez úgy történhetett, hogy meghúzták a Nagytemplom és a református templom harangjait és a várostól 8-10 kilométernyire nyugatra menekült lakosság visszatért. A városban csak néhány értelmiségi maradt: Tóth László, Dr. Szabó József, Dr. Szabó Dénes édesapja és néhány lelkész.

A református templom harangjait Kovács Bálint lelkész húzatta meg. Mikor a harangozóval ezt tették, egy szovjet tiszt - katonai jelzéstől tartva - géppisztolyt fogott rájuk. Azonban mikor megértette, hogy ez Dondé őrnagy városparancsnok engedélyével történt, és csak a békés lakosság visszahívására szolgál, megnyugodott. Így békésen elkezdődhetett Kecskemét város történelme új szakasza.

Kecskemét 2003. február

Provokáció vagy forradalom

**A forradalom és fegyveres felkelés eseményei Kecskeméten
1956. október 26-27.**

**Összeállították:
Miklós Nikolett
Kenderes Csaba
Kordik István
Varga Dávid
Sándor Máté**

A Kecskeméti Kada Elek Közgazdasági Szakközépiskola tanulói

- 2006 -

Bevezetés

1956 hazánk, Európa, de az egész világ történelmében páratlan súlyú, jelentőségű esemény volt. Ismeretes módon Közép-Kelet Európa, a Balkán a második világháborút követően a moszkvai külügyminiszteri értekezlet és a jaltai egyezmény döntései értelmében a sztálini Szovjetunió hatalmi szférájába került. A szovjet politikai célokat követő, képviselő kommunista pártok a kezdeti demokratikus formák után a legszolgáibb módon építették ki a szovjet gazdasági, politikai, ideológiai, jogi mintákra épülő rendszert a Szovjetuniónál eredetileg fejlettebb gazdasági-társadalmi struktúrájú államokban.

Az élet minden területére kiható kommunista diktatúra sokak számára szinte élehetlenné, elviselhetlenné tette a mindennapokat Magyarországon is. Sokan kissé derűs iróniával akarják tekinteni, látni az 1948-56 közötti magyar történelmet, de a mindennapok valósága egészen más volt. A nagy tömegeknek nem a mosolyogtató mezőgazdasági, hangulatjavító kísérletek nehezítették meg az életét, hanem a drasztikus életszínvonal visszaesés - még a koalíciós évekhez viszonyítva is - emellett a vidéket sújtó beszolgáltatási rendszer, százezrek szakmai-emberi előrehaladásának politikai-adminisztratív akadályozása, az elért értelmiségi-alkalmazotti egzisztencia lerombolása, sok esetben még a kistulajdonra is kiterjedő állami harácsolás. Magyar milliók érzéseit bántotta a történelmi egyházak intézményei, befolyása megszüntetése, vagyis a templomok falai közé történő bezárása. A rendszer a legcsekélyebb ellenzéki megnyilvánulásokat is kegyetlenül büntette. A Rákosi-rendszer terrorgépezete, az ÁVH és a bíróságai gyorsan és kíméletlenül lecsaptak. Mintegy 500 halálos ítélet született, hasonló létszám veszthette életét a börtönökben, az internáló táborokban a bánásmód következtében. Százezrek kerültek börtönökbe, internáló táborokba, vagy lettek kitelepítettek.

Az elégedetlenség, a feszültségek, az emberi, a nemzeti méltóság, a demokrácia helyreállításának igénye lobbantotta fel 1956 októberében a forradalom lángját.

A magyar forradalom és szabadságharc pár nap alatt győzött. Homoki József (1900-1967) a Kecskeméti Lapok felelős szerkesztője Istennek adott hálát a magyar ifjúságért „Isten után Isten legcsodálatosabb teremtménye az örökre halhatatlan magyar ifjúság tündöklő neve az, amely előtt meg kell hajtani fejünket. Az a magyar ifjúság, amelynek szíve a kopott honvédkabát alatt, csapzott hajú egyhetes szakállú munkások elnyűtt ruhája alatt, aranyos, kamaszos, szőszkefürtű sihederfiúk gyermekes mackóruhája alatt, ártatlan gyermeklánykák játékos ábrákkal díszített iskolásköténye alatt, drága édesanyánk szerető lelkét idéző anyák, asszonyok egyszerű munkaruhája alatt ezekben a világtörténelmi napokban dobogott és egyszerűen szemébe nevetett a halálnak több, mint aminek kifejezésére szó van a magyar, vagy a világ bármelyik nyelve szótárában.

A világ egyik legkisebb népe a magyar egyik napról a másikra a világ legnagyobb népévé lépett elő, örök becsületet szerezve újra a magyar névnek. Mi, akik az ő vérük hullatása árán szabad, független nemzetnek itt maradtunk, legkevesebb, ha ma ezt tehetjük: földig borulva és áldó imádság mellett mondván el szent neveiket, még az ezer éve megszokottnál is panaszosabban imádkozunk: legyen meg a Te akaratom...

Az isteni Gondviselés áldása és a legendás októberi hősök öröksége olyan roppant kötelességeket ró ránk, élőkre, melynek teljesítésén, vagy nem teljesítésén a nagyvilág és a történelem előtt most tesz vizsgát a magyar: felléphet-e a legfelsőbb osztályba újabb ezredévre.”(1)

A forradalom napjaiban az újra megjelenő Kecskeméti Lapok november 2-i számában megjelent írás gyönyörű hitvallást tesz a forradalom mellett, annak győztesnek érzett pillanatában. Az FKGP-hez kötődő szerző már a koalíciós időkben is szerkesztette a lapot.

Valóban az egész világ, különösen Nyugat-Európa és az Egyesült Államok demokráciáit, értelmiségét rázta fel a magyar forradalom a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért vívott heroikus küzdelme. A nyugati nagyhatalmak (USA, Nagy-Britannia, Franciaország) és néhány kisebb állam úgyszintén ekkor még gyarmattartó, geopolitikai szerepet betöltő, ugyanakkor bizonyos belpolitikai feszültségekkel küszködő hatalmi tényezők voltak. A világháborúban vesztes két nagyhatalom az NSZK és Olaszország a demokratikus újjáépítés útján haladtak.

Mindezen említett nyugati demokráciákra azonban egyaránt vonatkozhat az a megállapítás, hogy a magyar forradalom szembesítette őket eredeti, XIX. századi, a születésükhöz kötődő demokratikus eszményeikkel. A nyugati értelmiség ezt ismerte fel, mikor meglátta a világ-sajtó képeit, a filmhíradókon az 1956 őszi Budapest képeit.

A magyar szabadságharcosok páratlan hőstettekkel vívták ki az október 23. utáni napokban az ország szabadságát. Mansfeld Péter, Angyal István, Nickelsburg László, Iván-Kovács László, Dudás József, Szabó János és a többi szabadságharcos elképesztő túlerő ellen vitték győzelemre a magyar forradalmat október végére. A forradalom kimenetelére a Budapesten történt események bírtak meghatározó jelleggel. Bár a vidék több pontján, sok nagyvárosban is győzött a tüntetésekből kinőtt fegyveres felkelés a főváros forradalma és a politikai vezetés ennek hatására végrehajtott fordulata volt döntő az ország számára.

Kecskeméten a fővárostól és több vidéki nagyvárostól eltérően leverték a forradalmat, a fegyveres felkelést. Dolgozatunkban kísérletet teszünk a korabeli igen gyér levéltári- és sajtó-források, valamint egyes ma élő szemtanúk és résztvevők álláspontja, tényközlése összevetésére, a helyi forradalmi események tárgyilagos rekonstruálására.

Kecskemét 1948-1956 között

A „Hírös Város” 1368-ban kerül említésre először egy Anjou-kori oklevélben. Az oppidum-mezőváros volt a Hunyadiak birtoka, 1541 után szultáni birtok, majd ismét mezőváros, 1857-től szabad királyi város. Szabadságharcos múltja, történelme során sok áldozatot hozott, a Rákóczi-szabadságharcban, majd nagyszámú nemzetőrt és honvédot küldött harcba 1848-49-ben. Katonai alakulatai nagy számban vettek részt az I. és a II. világháború harcaiban. A szín-magyar város, jelentős, hazafias, nemzeti hagyományokat örökölt át. 1918-19 folyamán a város és környéke fegyveres összetűzések és politikai terror színtere lett. A vörös terror, majd a fehér visszacsapás emlékeit a mai napig őrzi a város emlékezete.

Gazdasági szempontból a városra a mezőgazdasági termelés, állattenyésztés és export volt jellemző. A modern városkép, az ipar (elsősorban feldolgozóipar) a XIX. század végétől alakultak ki. A két világháború közötti lassú fejlődés elsősorban a kisgazdaságok, az idegenforgalom, valamint a - rendkívüli módon fontos - oktatás területén nyilvánultak meg.

A Nemzeti Hadsereg 1919. november 23-i bevonulásával kezdődő korszak 1944. október 31-én ért véget, mikor is a szovjet 46. hadsereg rövid harcok után elfoglalta a várost. A rövid életű koalíciós időszak, a Magyar Köztársaság időszakában kiépült a demokratikus közélet, működtek a koalíciós és a koalíción kívüli pártok, a szakszervezetek, szabadon tevékenykedtek az egyházak, a kulturális élet és a sajtó.(2)

A választásokon általában az FKGP jelöltjei nyertek, de a többi párt is részese volt az országos és helyi közéletnek. 1948 körül már érződött a kommunista szálami-taktika végső szakasza, a kommunisták támadták, majd felszámolták az FKGP-t és a Demokrata Néppártot.

A Bánó-féle kommunista irányítás alatt álló rendőrség számos súlyos törvényteleniséget követett el már a koalíciós időszakban is. 1948 júniusában a helyi MSZDP a demokrácia iránt elkötelezett szárnya nem volt hajlandó aláírni az egyesülési nyilatkozatot az MKP-val. A demokrácia mellett döntő szociáldemokrata vezetők sorsa az üldözés és diszkrimináció lett.

Tehát 1948-49-től Kecskeméten is kiépült a „proletárdiktatúra”. A közigazgatást 1950-ben átszervezték, Kecskemét a még így is az országban talán legnagyobb közigazgatási egység: Bács-Kiskun megye székhelye lett. A városban 1948-tól hatalomra juttatott pártvezetés, polgármester, főispán, 1950 után megyei és városi tanácselnökök párszor megtisztelve érezhették magukat, mert Kádár János belügyminiszter és Rákosi Máttyás az MDP főtitkára több ízben látogatást tettek Kecskeméten.(3)

A propagandisztikus megnyilvánulások, ígéretek ellenére azonban nem túlzottan sok jót hozott Kecskemét számára az 1948-56 közötti nyolc év. A város lakossága az 1949. január 1-i népszámlálás szerint 88369 fő volt, azonban ebből belterületen csak 33330 fő lakott. Tehát a lakosság jelentős része külterületen, a környező tanyavilágban élt. Lassan fejlődött az infrastruktúra a város területén: 1945 és 1956 között mindössze 412 lakás épült fel.

A megye többi városa melletti hátrasorolás következtében az iparosítás csekély előrelépést mutatott Kecskeméten. 1956-ban összesen mintegy 25 ipari jellegű vállalat működött a városban. Gazdasági súlyát, munkaslétszámát tekintve kiemelkedett a két konzervgyár és a gépgyár. 1955-ben összesen 6826 fő dolgozott Kecskemét ipari üzemeiben.

1956-ban a város és a megye földterületeinek mintegy kétharmada egyéni gazdálkodók kezében volt, akikre súlyos beszolgáltatási terheket helyeztek. 1956 elejétől mintegy 25 %-kal növelték az egy holdra eső adóterhet, ez a parasztság bevételeit mintegy 30 %-kal csökkentette. Az egyéni gazdaságokat, a tanyavilágot tudatosan sorvasztotta a rendszer, így sokan ingáztak, a városban segédmunkát vállaltak. Annak ellenére, hogy 1956 a termés vonatkozásában a korábbi évekhez képest viszonylag jó év volt, 1956 nyarán mintegy 300 beszolgáltatási hátralékost tartottak nyilván a hatóságok. Sorozatosak voltak a „kulákperek” tiltott disznóvágás, a beszolgáltatás elmaradása miatt.(4)

Kecskemét nemcsak Bács-Kiskun megye, hanem szinte az egész Duna-Tisza közötti terület szellemi központja is volt. Számos általános- és középiskola, tanítóképző működött a városban, ezer fő feletti létszám dolgozott az oktatásban. Hasonlóan nagyszámú volt a közigazgatási-adminisztratív területen dolgozó értelmiség létszáma. A kecskeméti értelmiség soraiban voltak már a Horthy-korszak folyamán is dolgozó értelmiségek, de jelentős számban olyanok is, akik képzettségüket már 1945 vagy 1949 után szerezték. Az értelmiség nagyobb része kritikusan viszonyult a rendszerhez, Nagy Imre és csoportja reformtörekvéseivel rokonszenveztek, a demokratikus átalakulás hívei voltak.

Kecskemét történelme során korábban is katonaváros volt. A Monarchia, a Horthy-korszak idején hadosztály-, ezredparancsnokságok működtek a városban.

Más szempontok, katonai ideológia alapján e jellegzetesség megmaradt a Rákosi-rendszerben is. Kecskeméten állomásozott a 3. hadtest parancsnoksága, melyhez három hadosztály tartozott mintegy 30000 katonával. A hadtest alakulatai a következő településeken helyezkedtek el: Baja, Kalocsa, Jánoshalma, Kiskőrös, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Orgovány, Szabadszállás, Táborfalva, Örkény-tábor, Nagyatád, Lenti, Nagykanizsa, Vázsony, Pécs, Szentés, Csongrád. Az alakulatok elhelyezkedéséből egyértelműen látszik, hogy a doktrinális cél a feltételezett jugoszláv konfliktus esetén megfelelő erő felmutatása. 1956-ra ez a doktrína lassan jelentőségét veszítette, azonban az említett alakulatok egy részét a parancsnok, Gyurkó Lajos vezérőrnagy alkalmazta, bevetette a forradalom ellen. A kecskeméti repülőtéren állomásozott a 66. vadászpilóta hadosztály.(5) Kötelékeik szintén bevetésre kerültek a forradalom alatt.

Nagyszámú szovjet alakulat is állomásozott Kecskeméten. Korábban a katolikus egyház tulajdona, ma Érseki helynökség az épület, ahol az ÁVH rendezkedett be.

Még feltáratlan az 50-es évek helyi jogtörténete, de az tudjuk, Kecskeméten is százakat bocsátottak el állásukból, tartóztattak le vagy internáltak. Kecskeméten nem szerveződött olyan ellenállási mozgalom, mint más vidékeken (Fehér Gárda, Kard és Kereszt Szövetség), azonban két legsúlyosabb ítélet született egy, a hatalom által kreált perben: Horák Jenő professzort, és Csáky Ferenc volt katonatisztet ítélték halára. A hatalom szervilizmusát mutatja, hogy kivégezték azt a Kovács Balázst, aki megölte a tanyájába behatoló, lányával erőszakoskodó szovjet katonát. A szovjetek által engedélyezett rendfenntartó egység tagjai által még 1944 őszén elkövetett hasonló cselekményért is a legsúlyosabb ítélet következett 1952-ben. /Farkas Sándor, Iványi Bálint, Tóth István, Tóth Illés ellen a Grösz-per mellékperében./

A vérlázító igazságtalanságok Kecskeméten is a forradalom gyújtóanyagául szolgáltak.

Forradalom Kecskeméten 1956. október 23-28.

1956 őszén, az ország szellemi életében indult meg elsőként a nyolc éve működő kommunista diktatúra bírálata, kritikája. Az országos szellemi folyamatok kisugároztak a vidéki városokra, így Kecskemétre is. 1956. október 2-án a „Hírös Hét” keretében, a Társadalmi és Természettudományi Ismeretterjesztő Társaság klubjában a Hazafias Népfront szervezésében megtartott irodalmi fórumon Csoóri Sándor, Sántha Ferenc írók, dr. Orosz László helyi irodalomtörténész tanár megkérdőjelezték a szocialista realizmus létjogosultságát. Az október 5-i értelmiségi ankéton már a rendszert bíráló kijelentések is elhangzottak. Október 20-án a megyei pártbizottság állást foglalt a dogmatizmus és a személyi kultusz elleni küzdelem támogatása mellett. E napon, Kecskeméten járt Szilágyi József, a Nagy Imre körül csoportosult pártellenzék jelentős személyisége és programja támogatását kérte a helyi vezetőtől. Mindennek ellenére a helyi pártszervek kiváráó álláspontra helyezkedtek, nem álltak egyértelműen a reformer pártellenzék mellé.(6)

Kecskeméten a már említett értelmiségi fórumokon túl semmiféle radikálisabb programalkotás, tüntetés, megmozdulás nem történt, mint a nagyobb egyetemi városokban, mint Miskolcon, Debrecenben, vagy Szegeden. A forradalom budapesti kirobbanása napján Kecskeméten nem történt semmiféle politikai megmozdulás. Másnap az MDP városi szervei a Központi Vezetőséget a begyűjtési és az adópolitika felülvizsgálatára, a marxista-leninista vonal, és a proletár internacionalizmus elvei betartására hívtak fel. E kijelentések inkább a dogmatikus pártideológiához, mint a reformtörekvésekhez álltak közelebb.

A katonai vezetés gyorsabban tett lépéseket, mint a politikai. Október 22-én Budapestre, a Honvédelmi Minisztériumba rendelték a 6. és 3. hadtest parancsnokait, így a kecskeméti eseményekben pár nap múlva olyan tragikus szerepet játszó Gyurkó Lajos vezérőrnagyot. 23-án olyan parancsot kaptak az alakulatok, hogy az utóbbi időben megbízhatatlan személyeket fogják le. Október 23-án 20 órakor riadókészültségbe helyezték a Magyarországon, így Kecskeméten is állomásozó szovjet csapatokat. Ugyanekkor Gyurkó Lajos vezérőrnagy parancsot kapott, hogy biztosítsa az Arad-Temesvár felől érkező szovjet gépesített hadsereg útvonalát, mely magasabb-egységből egy hadosztály Kecskeméten maradt és később részt vett a felkelés leverésében. A határon a szovjet egységeket Gyurkó főtisztjei várták, alakulatai biztosították a szovjet csapatok mozgását, útvonalát. Csak összehasonlítás kérdése, Quisling nem az oslói

fjordban várta a németeket... A 3. hadtestből a 12. lövészezredet 24-én éjjel a fővárosba rendelték a HM biztosítására. Útközben Soroksárnál a felkelők részéről támadás érte őket.

A fővárosi harcok következtében kihirdetett statárium október 24-én Kecskeméten is életbe lépett, 25-én a kecskeméti párt-vb elítélte a budapesti „ellenforradalmi akciót”. Gyurkó vezérőrnagy ugyanakkor előkészületeket tett, hogy csírájában fojtsa el mindenféle megmozdulást. Október 25-én a 3. hadtestparancsnokság hivatásos állományát ellátták géppisztollyal, megkezdték a golyószórók és géppuskák tűzkész állapotba helyezését.(7)

A laktanyák őrségét megerősítették, különböző fegyveres csoportokat rendeltek ki Kecskemét helyőrség területére a rend fenntartására, ezenkívül ellenőrzés alá vonták a fontosabb ki- és bevezető útvonalakat és a vasútállomást is.

Október 25-én megerősítették a reptér védelmét, a 66. repülőhadosztálynál 1. fokú harc-készültség lett elrendelve. A vasúti és az országúti közlekedés ellenőrzését is elrendelték, hogy ne juthassanak felkelők a fővárosból Kecskemétre.

Gyurkó már 24-én délután tiszti értekezletet hívott össze, a hadtest tisztikarát felszólította, aki fél attól, hogy adott helyzetben a tömegbe lőjön, inkább álljon fel és távozzon. Ezt akkor senki sem tette meg... Egyértelmű tehát, hogy Gyurkó rendkívül jelentős erőkészületeket tett a Kecskeméten még körvonalaiban sem látszó forradalom megelőzésére, letörésére.

Kecskemét még 25-én is mindennapi életét élte, békés lakosai az utcán az elnyomó magyar kommunista, és a szovjet megszálló egységek erődemonstrációját láthatták. Október 25-én este a Rákóczi úton lévő moziból, és a Katona József színházból, a Marica grófnő előadásáról hazatérő békés közönséget fegyveres katonák vették körül, majd ellenőrzés után hazaengedték az embereket. Gyurkó az esetleges tüntetés megakadályozására, fegyverhasználatra adott parancsot. Ekkor még nem történt atrocitás.

Október 26-án reggel a város különböző ipari üzemeiben kezdődtek a tüntetések, majd a Beretvás-szálló (mai OTP székház helyén) előtt néhány ezres tömeg gyűlt össze. A tömeg itt leverte a Vendéglátóipari Vállalat székházául is szolgáló épületről a vörös csillagot. Ezt követően a tömeg a pártbizottság, a mai sajtóház, a későbbi Petőfi Népe szerkesztőség elé vonult és itt is, valamint az előtte álló szovjet emlékműről is eltávolították a vörös csillagot. A városi vezetők az erőszak elkerülése céljából nem akadályozták a kommunista jelkép eltávolítását. Ezzel szemben a város helyőrségi kommandánsa, Vági Lajos alezredes konfliktusba keveredett a tömeggel, katonáit a felosztatásukra akarta alkalmazni, a tüntetők viszont azt követelték a honvédektől, hogy távolítsák el sapkájukról a vörös csillagot, és tüzzék ki a nemzetiszínű kokárdát. A vita hevében Vági megpofozott egy diákot, majd a tömeg dühe elől elmenekült. Az őt kergető feldühödött emberek elől sikerült bemenekülnie a városháza sarkánál levő tiszti klubba. A tiszti klub előtt őrködő katonák úgy tudták megvédeni, hogy a tüntetők fölé riasztólövéseket adtak le a levegőbe. Ekkor dördültek először a fegyverek Kecskeméten.(8)

A tüntetés kora délután folytatódott a városközpontban. A délelőtti mintegy másfél ezres tömeggel szemben megközelítőleg négyezer ember gyűlt össze a városközpontban. A Városi Tanács homlokzatáról is eltávolították a vörös csillagot, majd a volt katolikus bérház, ma érseki helynökség, akkor a gyűlölt ÁVH-székháza elé vonultak. Az épület előtt őrködő katonáknak tűzparancsa volt az esetleges támadás elhárítására, de mivel a közelben volt Daczó József, a megyei pártbizottság titkára, aki ellenezte a fegyverhasználatot, nem mertek fegyvert használni. Így Hohn Jenő, az Épületlakatosipari Vállalat szakmunkása létrára felmászva leverte az épület homlokzatáról a vörös csillagot.(9)

A Szabadság-téren és más pontokon összeverődött tömeg a Rákóczi út, a börtön felé indult el. Az épület védelmét Gyurkó katonákkal erősítette meg. Az épület elé érkező tömeg a politikai foglyok szabadon bocsátását követelte.

A börtönben 100 fölött volt a foglyok száma. Kisebb része ténylegesen politikai fogoly volt, ugyanakkor voltak olyanok is, akiket köztörvényes ügyek miatt ítélték el. Közismert azonban, hogy a Rákosi-rendszer által „köztörvényes” ügyekben elítélt személyek jelentős része nem a mai értelemben vett bűnöző volt. Nagyon sokan a beszolgáltatás elmulasztása, tiltott disznóvágás, és hasonló ügyek miatt kerültek börtönbe. A nép az elnyomás, az igazságtalanság egyik fő jelképét látta az épületben, akárcsak az ÁVH székházában.

A börtön épületét Gyurkó katonákkal erősítette meg. A börtönnek az utcára néző ablakaiból először könnyfakasztó gránátokat dobáltak ki a katonák, miután azonban a tüntetők tárgyalási kérésüket kinyilvánították, egyik tiszt résnyire nyitotta a kaput, melyet a tüntetők betaszítottak és behatoltak az épületbe, ahonnan kiszabadították az elítélteket. A kiszabadult 112 fő közül 12 fő volt a politikai, a többi köztörvényes. Bár már utaltunk rá, hogy az ebben az időszakban elítéltek nagy része nem a mai értelmében bűnöző, de valószínűsíthető, hogy bizonyos kis számban tényleges bűnözők is voltak közöttük. A Kádár-rendszer propagandája a minősítést természetesen ebbe az irányba akarta eltolni.(10)

A börtönnél szerezhették a tüntetők egy része csekély számban kézi lőfegyvereket, a parancsnokság pedig mintegy 100 db. régi puskát adott ki. Bátki Ferenc, a kecskeméti fegyveres felkelés, egyik, ma is élő vezetője visszaemlékezése szerint ezt követően a börtön mellett, a Mátyási utcában levő üres épületbe mentek mintegy 20-30-an, itt rendezték be az általuk megalakított forradalmi tanács központját. Ezt követően a tömeg, melyben Bátki Ferenc csoportja bizonyos értelemben már szervezett és hangadó erő volt, a rendőrség épülete elé vonult. Bátki Ferenc becslése szerint mintegy 150-200 katona biztosította a rendőrség Rákóczi utcai épületét.(11)

A tüntetők közül kiválva Bátki Ferenc és csoportja a Nagykörösi utcában a Helyőrségi Kommandánsi Hivatal (ma Erste Bank) elé vonult. Itt Bátki embereivel rövid vita után lefegyverezte Szász főhadnagy parancsnok-helyettest, akinek hírhedt főnöke, Vági őrnagy már a délelőtti órákban elmenekült. Szász főhadnagy az épület őrzésére kirendelt honvédekkel csatlakozott a forradalomhoz. Bátki Ferenc az ügyeletes tiszt szobájából felhívta a repülőtér parancsnokságát. A vonal másik végén Török Béla alezredes parancsnok-helyettes jelentkezett be. Bátki magát a forradalmi tanács elnökeként, Szegedi álnéven bemutatva a következőket mondta: „Alezredes úr felkérem önt, hogy a repülőtér katonáival együtt csatlakozzanak a forradalomhoz!”(12) Az alezredes hitetlenkedve kérdezősködött a forradalmárok erőit illetően, majd, felhívta felettesét a repülő hadosztály parancsnokát, aki feletteséhez, az OLLEP parancsnokához fordult, valamint Gyurkóhoz, aki azonnal parancsnoksága alá vonta a repülő-hadosztály parancsnokságát.

Ennek a következő napokban igen szomorú következményei lettek: a 17 halálos áldozatot és 100 sebesülést követelő október 27-i tiszakécskei légicsapás, a csongrádi légi baleset. E napon támadta a légierő két gépe a Kecskemét déli részén levő Erzsébetvárost, cigányvárost. E támadás következtében 4-5 ember vesztette életét. A kommandánsi hivatal, az ott levő katonák csatlakozása után tértek vissza Bátkiék a rendőrséghez.

A történelmi pillanat spontán választ ki vezetőket. A tömegben a pillanatnyi rátermettség, a szervezőképesség pillanatok alatt emelhet vezetővé valakit. Bátki Ferencben e képességek mind megvoltak, emellett sok kecskeméti fiatal ismerhette, hiszen három évig szolgált a repülőtéren, nem egy esetben kiállt a katonatársai, bajtársai érdekei védelmében. E momentumok következtében válhatott a forradalom egyik helyi vezetőjévé, szervezőjévé.

A tüntetők a rendőrség előtt közölték, hogy tárgyalás céljából küldöttséget kívánnak meneszteni a rendőrség vezetéséhez. Miután parancsnokság részéről jelezték együttműködési szándékukat, egy ötfős küldöttség ment fel tárgyalni. A küldöttség tagjai voltak: Bátki Ferenc, Érsek Sándor, Hohn Jenő, Soós Imre és Rédei Imre színházi csellóművész. A rendőrség parancsnokságának átnyújtották követeléseiket, valamint felszólították őket, hogy csatlakozzanak a forradalomhoz. Ezt követően Bátki Ferenc visszaemlékezése szerint a tüntetők és a küldöttség nevében felszólította a vele tárgyaló parancsnokokat, hogy adjanak át a tüntetőknek mintegy 200 géppisztolyt. Ezt követően Kádi Sándor őrnagy politikai helyettes, és Ott József százados megyei parancsnok helyettes döntése értelmében akkor a néphadseregben rendszeresített géppisztolyokat adtak át a tüntetőknek. Ott József, aki ezért a forradalom után két év hat hónap szabadságvesztést kapott, és a rendszerváltozásig az élet árnyékos oldalára került, a kilencvenes években felismerte Bátkiban azt a személyt, akinek kérésére a PPS géppisztolyokat kiadta.(13)

A kiadott géppisztolyok számát, löszerrel való ellátottságát illetően azonban jelentős eltérések vannak a szakirodalomban és a különböző visszaemlékezésekben. Bátki néhol 200 fegyver kiadását említi, más vélemények, mint Ott József is csak 20 fegyverről szólnak, melyet azon katonaviselt férfiak kaphattak, akik vállalták a rendőrséggel közös járőrözési feladatot. A rendőrség épületébe a küldöttséget követően benyomult tömeg spontán módon még lefegyverzett néhány rendőrt, fegyvereiket elvette. A rendőrség ilyen meghátrálása betudható a forradalom iránti rokonszenvnek, de ez ekkor még országos viszonylatban korainak tűnt. Viselkedésüket a vérontás elkerülésére való törekvés is befolyásolhatta.

Bátki visszaemlékezése szerint a felkelők-nemzetőrök szinte szabályos szakaszokat szerveztek, a rendőrséggel együtt indultak el a közrend biztosítására.

Azt, hogy mi történt Kecskeméten október 26-án késő délutántól, csak a különböző szereplők ellentmondásos visszaemlékezéseinek töredékeiből lehet némiképp összerakni, összeilleszteni.

Levéltári jellegű forrásokkal minimális mértékben lehet számolni. Azok az események, melyek a reggeli, ipari üzemekben lezajlott tüntetésekkel, a városközponti tüntetéssel kezdődtek, a raboknak a Rákóczi-úton levő börtönből való kiszabadításával, a kommandánsi hivatalnál, a rendőrségen történetekkel folytatódtak, nagy vonalakban rekonstruálhatók. Azt, hogy a főtéren késő délutántól, majd az éjszaka folyamán mi történhetett, az alábbiakban szeretnénk visszaemlékezések, sajtóközlemények felhasználásával rekonstruálni. Az események így is sok szempontból körvonalaikban, hipotetikusán rajzolhatók meg.

A főtér az októberi estén ki volt világítva, a környező utcák azonban koromsötétek voltak. Bátki szerint ez azért történt, hogy Gyurkó egységeivel körülvehesse a főteret, illetőleg provokátor orvlövészei megszállhassák a magaslati pontokat, vagyis a Nagytemplom és az Újkollégium tornyait. A Szabadság téren ott volt a tüntető tömeg. Közöttük pár tucatnyian lehettek felfegyverezve, azokkal a fegyverekkel, melyeket a rendőrségnél kaptak, a börtönnél vagy a kommandánsi hivatalnál zsákmányoltak.

Gyurkó vezérőrnagy a 3. hadtest parancsnoka azonban már korábban felkészült az általa szükségesnek tekintett intézkedések megtételére, azaz a tüntetés erőszakos eszközökkel történő feloszlására. Mintegy 300 főnyi - jelentős részben hivatásosokból álló - alakulatot szervezett (a kecskeméti 12. gépesített ezred, a kiskőrösi 19. gépesített ezred, és a hadtest híradó törzs katonáiból), melynek 3 harckocsit is rendelkezésére bocsátott. A zászlóaljnyi erő parancsnokának Szentkirályi Frigyes alezredest nevezte ki. Szentkirályi állítása szerint Gyurkó a tömegbe való lövetésre is felhatalmazta, bár ő ezt el akarta kerülni. Az egység körbevette a Szabadság teret és a tüntetőket.

Egyszerre, valószínűsíthetően 18-19 óra között a Nagytemplom tornya ablakából egy piros világító rakétát lőttek ki, majd a tér már említett magaslati pontjairól intenzív tüzelés kezdődött a tér irányába, ahol a tüntetők és köztük az említett fegyveresek tartózkodtak. A Kálvin tér irányából a Szabadság tér felé csatárláncban közeledő hivatásosokból álló csoport folyamatosan tüzelt Bátki állítása szerint a téren tartózkodókra. Közöttük felismerte volt katonatársát, B. Balázst is.(14)

A későbbi kommunista propaganda szerint az említett magaslati pontokról az „ellenforradalmárok” nyitottak tüzet, hogy provokálják a karhatalmat. Velük szemben természetesen Bátki Ferenc álláspontjának adhatunk igazat, miszerint a magaslati pontokról történő tüzelést Gyurkó megbízott provokátor orvlövészei, vagy civilbe bújt ÁVH-sok hajthatták végre. Bátki látta, hogy az Újkollégium hátsó udvarát a toronyból történő tüzelés után 6-7 fő civil fegyveres hagyta el, egy könnyített nehézgéppuskát, két golyószórót, löszeresládát vittek magukkal. Lövöldözésük hatására lőtt rá a Rákóczi út torkolatánál álló tank a toronyra, de az átvizsgálás után a katonák ott már senkit nem találtak. Hasonló történt a Nagytemplom tornya esetében is. Az említett piros rakétát Lukács András százados lőtte ki, azonban, hogy utána sorozatlövő fegyverekkel ki lőtt a térre, azt nem tudta senki sem megállapítani, ugyanis mikor a katonák a torony feljárata kulcsát elkérték a plébánostól és átvizsgálták, már nem találtak ott senkit. Az előző esetben említett fegyverek azonban Bátki álláspontját erősítik. Egyszerűen beláthatjuk, hogy a tüntetők-felkelők nem rendelkeztek sem géppuskával, sem golyószóróval. Ezenkívül a lövöldözés egységes időpontban történő elkezdése is szervezetségre utal.(15)

Október 26-án este Kecskemét főterén a következő személyek vesztették életüket lőtt sérülés következtében: Józsa Pál 32 éves gazdálkodó, a 49 éves Tóth Mátyásné, a 63 éves Kovács József hivatalsegéd, a 30 éves Rigó István munkás, a 16 éves Faragó Etelka diáklány. A 20 éves Lobos József, a 27 éves Molnár Sándor gépkocsivezető a következő napokban haltak meg lőtt sérülés következtében a megyei kórházban. A 7 éves Farkas Ferenc az udvaron talált gránát robbanása miatt halt meg, a 74 éves özv. Kilvádi Sándornét lakása ablakában érte halálos lövés. A kiskőrösi ezred tizedesét, Márk Dánielt a Városháza előtt érte halálos lövés, ugyanott Tóth Béla 19 éves géplakatost.

Bátki Ferenc álláspontja szerint a főtéren, több irányból leadott sortűzeknek jóval több halálos áldozata volt, mint amelyre az előbbieken a Városi Tanács népszerűségi-nyilvántartó hivatal által kiadott, közismertté vált adatokból következtethetünk. Ezért Bátki Ferenc 1994-ben az emberiség elleni bűncselekmények gyanújával feljelentést tett több olyan parancsnok és katona ellen, akik értékelése szerint résztvevői voltak az október 26-i gyilkos lövöldözésnek.

Vádindítványát - melyet rendelkezésünkre bocsátott - a Budapesti Ügyészségi Nyomozó Hivatal 1994. október 12-én elutasította. Az elutasító határozatot a Be. azon pontjaival indokolták, melyek szerint a bűncselekmény elkövetését nem lehetett megállapítani, és a további nyomozástól sem várható eredmény, ezenkívül, hogy a feljelentett cselekmény nem bűncselekmény. Az indítvány azonban tartalmaz olyan, a kecskeméti szereplőktől származó tanúvallomásokat, melyek relevánsak lehetnek az események rekonstruálásánál. E dolgozatban több esetben hivatkozunk is rájuk. Az elutasítás fő indoka azonban az volt, hogy nem állapítható már meg, pontosan kinek a fegyveréből lőtték ki a halálozásokat előidéző lövedékeket.(16)

Az esti tüntetés, az ott történt fegyverhasználat legalább fő felelőseiben, időpontjában, áldozatainak számában nagy vonalakban rekonstruálható. Sokkal kevésbé tudjuk megrajzolni az ezt követő kecskeméti fegyveres felkelés, harcok történetét. Más településeken koncepcióan, csak az ellenállási előkészületek miatt végeztek ki embereket, Kecskeméten viszont tény-szerűen a fegyveres felkelésért ítétek halálra több személyt.

Az este hat-hét óra körüli sortüzek miatt a tüntetők jelentős része szétszéledt, elmenekült, azonban a fegyverrel rendelkező 50-60, maximálisan 100 fő a fegyveres ellenállás, harc útját, megoldását választotta a törvénytelen, elnyomó terrorista rezsim ellen. Egyébként ők a rendőrséggel történt békés megállapodás alapján akartak objektumokat biztosítani. Mondhatni reménytelen helyzetben voltak, hiszen mint ismeretes, rendkívül erős magyar és szovjet erők tartózkodtak a városban, készen minden megmozdulás erőszakos elnyomására.

Mi lehetett a felkelő csoportok stratégiai célja? A történelemben a még az esélytelen, elvetélt felkelések, államcsínyek stratégiai célja is a hatalom, a kommunikáció központjainak, a közlekedési csomópontoknak a megszerzése. A kecskeméti felkelők helyzetéből fakadóan erről csak csekély mértékben beszélhetünk. Miután a főtéren a Néphadsereg említett kijelölt egysége, és megítélésünk szerint az ÁVH civil ruhába öltözött provokátorai sortüze szétzilálta a tüntető tömeget, az említett 50-60 fegyveres több: 3-4 kisebb csoportra bomlott, a város különböző stratégiai pontjai felé vették az irányt. A különböző visszaemlékezésekből, adatokból szintén 3-4 fegyveres csoport működése, tevékenysége vázolható fel.

Bátki Ferenc a rendőrségnél megalakított nemzetőr csoportja a tüntetés szétzilálása után rövid időre elfoglalta a Kálvin-téren levő postahivatalt. Az akcióban 6-10 fegyveres vehetett részt. Azt, hogy Bátki állítása számos igazságnak megfelelő elemet tartalmaz, az bizonyítja, hogy Ott József 1989 után felismerte benne azt a személyt, akinek a rendőrségnél fegyvereket adott ki. A másik igen paradox, ellentmondásos bizonyítéknak az tűnhet, hogy B. Balázs továbbszolgáló tiszthelyettes az említett ügyészégi vizsgálatban, 1994-ben azt a vallomást tette, hogy mikor a katonák a postát átfésülték és elfogták az ott tartózkodó felkelőket, felismerte Bátkiban volt katonatársát. Neki nem állt érdekében Bátkit felkelőként elismerni, mivel Bátki vádindítványában őt is az emberiség elleni bűncselekmények elkövetői közé sorolta.(17)

A Bognár Ferenc későbbi munkástanácsi vezető öt főből álló csoportja (köztük Fábián Sándor és Veszelyovszki Sándor neve ismert) már korábban Pestre akartak jutni, és a forradalomba bekapcsolódni, de visszairányították őket. Október 26-án sikertelenül próbáltak fegyvert szerezni az MHSZ Bajcsy-Zsilinszky utcai székházából. További fegyveres kísérletükre, akciójukra nincs adat.

Egészen biztosan fegyveres akciókat hajtott végre Nagy Lajos csoportja. Ők is a rendőrségnél, esetleg a börtönnél jutottak fegyverhez. Október 26-án este ők foglalták el a Nagyállomást. Céljuk nyilvánvalóan a fontos közlekedési pont megszerzése, ellenőrzése, esetleg a budapesti felkelőkkel való kapcsolatfelvétel lehetett. 27-én hajnalban az állomás épülete előtt tüzet nyitottak az arra járórözo katonai egységre, itt veszteségek nem voltak. Vezetőjüket vagy már este 20 óra körül, vagy más adatok szerint 27-én délelőtt elfogták, a homokbányai laktanyába szállították, 30-án elengedték. Mivel győzött a forradalom, tisztséget kapott a megalakuló Nemzetőrségben. November 14-én a forradalmi célokra történő pénzszerzés céljából kirabolta a máriavárosi postát. 1956 decemberében kivégezték.

A legnagyobb létszámú fegyveres csoportot Szabó János vezette. Egyes nézetek szerint ők foglalhatták el a postát, itt öt rendőrt lefegyvereztek. (Természetesen ez nem zárja ki, hogy Bátki néhány fős csoportja is ott lehetett) Ezt követően az SZTK elé mentek, ahol lefoglaltak egy magyar katonai mentőautót, talán ez könnyítette meg a csoport mozgását a városban és a környéken. Az este, majd az éjszaka folyamán a város több pontján intéztek támadást a magyar katonai alakulatok ellen, akik támogatására a város peremkerületein bevetették a szovjet csapatokat is. Tevékenységük eseménysora nehezen rekonstruálható. A mentőkocsival először a nagyállomásra mentek, de itt Nagy Lajos csoportja rendezkedett be, ezért Nagykörösre mentek, és itt hajtottak végre akciókat. A csoportnak igazolhatóan tagja volt: Sánta József, Sánta János, Kemény Imre, Nagy Tibor, Noszek Miklós, Orgoványi István, Érsek Sándor, Kapás Mihály, Farkas János. Nagykörösön odaérkezésükkor már lezajlottak az

összetűzések, ezt követően Kocsérre, Jászkarajenőre mentek, ahol rendőröktől fegyvereket zsákmányoltak. Ezt követően Tiszakécskére mentek, ahol szintén szereztek fegyvereket, bár a rendőrség épületét nem tudták elfoglalni. Hajnalban térhettek vissza Kecskemétre, vagy ők, vagy Nagy Lajos csoportja nyithatott tüzet a Rákóczi úti, építés alatt álló házaiból hajnalban a rendőrség épületére.(18) Mivel 27-én reggel Gyurkó parancsára Szentkirályi Frigyes alezredes irányításával a 3. hadtest egy zászlóaljnyi gépesített egysége, páncélosok támogatásával, a szovjetek segítségével nagyszabású átfésülő akciót indított, a város délkeleti része felé vonultak vissza. Itt két összetűzés történt a katonai egységekkel. A Czollner-téren a felkelők tankokra lőttek, majd a László Károly utcában a Kiegészítő Parancsnokság épületére. Itt elfogtak két felkelőt: a 30 éves Belényesi Mihályt, és egy M. I. tetoválású 16-18 év körüli fiút /talán Vemula László/, és Gyurkó vezérőrnagy parancsa alapján eljárva, az épület udvarán Zalavári József ezredes és Gulyás Kis Sándor főhadnagy parancsa alapján kivégeztettek. Az ítéletet Pataki Mihály főhadnagy és Gyarmati Sándor hadnagy hajtották végre.(19) Velük szemben a sortűzperekben a 90-es években elmarasztaló ítélet született.

A délelőtti folyamán a repülőtérrel két MÍG 15-ös vadászgép szállt fel és csapást mért a fedélzeti géppuskával és gépágyúval a város délkeleti részén levő Erzsébetvárosra, cigányvárosra. Itt 4-5 ember vesztette életét, bár Vázsonyi Miklós százados az egyik gép parancsnoka szerint csak bozótos-buckás területen csapódtak be lövedékeik. Ezt követte a gyalogság és a páncélosok nagyszabású átfésülő művelete, melynek szintén volt 2-3 halálos áldozata. Itt említhetjük a 15 éves Fekete Istvánt és a 48 éves Válik Rozália gyári munkásokat.

A városból mintegy 200 személyt gyűjtöttek be, és szállítottak a homokbányai laktanyába a katonai alakulatok, ahol azonnal megkezdődött a kihallgatás. A fegyverrel elfogott, de nagyobb-részt gyanúsaknak tekintett, kijárási tilalom ellen vétő személyeket október 30-án elengedte dr. Karácsonyi István ügyész.(20) Erről Bátki Ferenc és ifj. dr. Karácsonyi István is említést tettek.

Az elfogott tüntetőket és felkelőket meglátogatta és cikket írt róluk dr. Apró Mátyás jugoszláv újságíró, aki 1999-ben találkozott Bátki Ferencel és felismerte benne az akkori vádlottat.(21)

Október 28-ra Gyurkó alakulatai „megtisztították” a várost, minden felszólításra meg nem álló személyre lőttek. Mintegy 2 fő, munkába induló munkás (Frankó István, Giliczó Mihály) és a kenyeret vásárló Tóth Mátyásné lett e fellépés áldozata. Tehát október 28-án a karhatalmi erők „eredményes” fellépése következtében csend és rend lett a városban.

Egy gondolat erejéig érdekes megvizsgálni a kecskeméti felkelők szociális összetételét. Nagyrészt ipari munkások, többen segédmunkások voltak Nem az értelmiség, még kevésbé a volt „uralkodó osztályok” soraiból kerültek ki. Részben a korábbiakhoz képest is deklasszáldott sorsú személyek voltak, akik fegyverrel keresték igazukat. Érdekes kérdés az erdélyi származás. A fővárosi felkelő vezérek között Szabó János, a Pongrácz fivérek származtak Erdélyből. A kecskeméti felkelők közül két tragikus sorsú személy: a László Károly utcában, a Járasi Kiegészítő Parancsnokság udvarán agyonlőtt Belényesi Mihály és az 1960-ban kivégzett Szabó János érkeztek Erdélyből. Esetükben talán indíték lehetett a Rákosi-rendszernek a nemzeti kérdés iránti érzéketlensége, az elszakított országrész esetleges távlati visszaszerzésének reménye is.

Összegzés és értékelés

Kitűzött célunk a kecskeméti felkelés háttere, okai feltárása, megállapítása volt. Ebben felhasználtuk a még egyedüli élő résztvevő visszaemlékezéseit, a rendelkezésünkre bocsátott írásos dokumentumait, az esetleges további tanúk véleményét, bizonyos további tudományos elemzéseket.

Megpróbáljuk tehát ismételten összefoglalni, rendszerezni a forradalom kecskeméti, október 26-27-én lezajlott eseményeit. Az október 26-án a gyárakban kezdődött, majd a főtéren folytatódó tüntetés után a több ezres tömeg három ponton eltávolította a kommunista jelkép vörös csillagot, a börtönből kiszabadította a foglyokat, a börtönnél, a kommandánsi hivatalnál, a rendőrségnél fegyverhez jutott mintegy 50-60 fő, formálisan megalakult a nemzetőrség. Este 19 óra körül a főteret tervszerűen körülvevő, a magaslati pontokat megszálló karhatalmi egységek tüzet nyitottak a tüntetőkre, melynek halálos áldozatai voltak. A csekély számú felkelő a város néhány stratégiai pontját biztosította vagy szállta meg. Az éjszakai és a másnapi katonai-karhatalmi átfésülés és légicsapás felszámolta a fegyveres csoportokat.

Amellett, hogy az eseményeket - amennyire lehetséges a rendelkezésre álló forrásanyagból - megpróbáltuk felvázolni, számos kérdés azonban megválaszolatlan marad.

A rendőrségnél történő fegyverátadás miatt ugyan szabadságvesztésre ítélték Ott József századost, azonban kérdéses, hogy ki hatalmazta fel erre, hogyan került elő hirtelen egy bizonyos számú (pontosan meghatározatlan) géppisztoly. Ugyanez vonatkozik a börtön előtt kiosztott első világháborús puskákra. A kutatások és a visszaemlékezések ellentmondanak abban, hogy a fegyverekhez kaptak-e löszert a felkelők. Döntési helyzetben volt-e Ott József, vagy tőle függetlenül, tervezetten zajlott-e le a szinte olajozottan történő, automatikusan lezajló fegyverkiosztás? Csak bűnbakot csináltak később Ott Józsefből, vagy valóban vállalta a forradalom mellé állás kockázatát? Ténylegesen nem tudjuk e kérdést megválaszolni, azonban a forradalom országos viszonylatai vonatkozásában korainak látszik a fegyverek kiosztása, mikor még a rendszer egész hatalmi apparátusa, erőszakszervezete az „ellenforradalom” ellen harcolt. Ellenérvként esetleg a tüntető katonák, civilek nyomását lehet tekinteni, talán a rendőri vezetők félelmét a vérontásról. Négy nappal később lett volna reális, politikailag, történelmileg legitim e lépés.

Nemcsak Bátki Ferenc közlése, de más források is megerősítik a főtér szinte tervezett körülzárását, és a magaslati pontokról kezdődő tüzelés egy adott jelre történő megkezdését. Ha, mint a későbbi kádári propaganda hirdette, a felkelők lövöldöztek volna, nem történt volna a jelzőrakéta kilövése utáni szisztematikus tüzelés a magaslati pontokból a térre. Miért lőtték volna a felkelők a főtéren tartózkodó tüntetőket? Ha a karhatalom felismerhetően a tüntetőkre lő - minthogy valószínűleg ez történt - a felkelők, ha a magaslati pontokon voltak, miért nem viszonozták a tüzet a karhatalomra? Ugyan a Rákóczi út torkolatánál álló tankot érte lövés, de az a páncélzata miatt nem sérült meg jelentősen, majd rálőtt az Újkollégium tornyára. Ez a karhatalmi akció belső koordinálatlanságát is jelzi.

A továbbiak kapcsán is kérdések merülnek fel. Bátki Ferenc és más tanúk szerint is a magaslati pontokról géppuskával, golyószóróval lőtték a főteret, viszont a nemzetőrök-felkelők nem rendelkeztek e fegyverekkel. A tüzelés időpontját követően gyorsan elhagyták a tornyokat, szinte számítva a tank válaszára. A később átfésülő katonák így nem találhattak a tornyokban senkit, mert addigra valószínűleg távoztak az onnan lövöldözők. Bátki Ferenc észlelte az egyik ilyen, valószínűleg civil ruhába öltözött ávóst, miközben elhagyták az Újkollégium tornyát.

Mint utalás történt rá, a Kálvin téren a Szabadság tér felé haladó hivatásos karhatalmi alakulat csatárláncban haladt előre és sorozatokat lőtt ki a főtéri tüntetők felé. Bátki köztük felismerte egyik volt katonatársát, B. Balázst. Bátki Ferenc 1993-ban az ügyészségen feljelentést tett az emberiség elleni bűncselekményben való vétkekesség miatt a karhatalmi egység ismert és ismeretlen tagjai ellen, ugyanis e sortűznek szerinte több áldozata volt, mint amennyit bevallottak a hatóságok. B. beismerte, hogy a postánál ők fogták el Bátkit és csoportját, ezzel igazolta a saját és a felkelő csoport szerepét. A városi ügyészség elutasította Bátki vádindítványát, a Budapesti Ügyészség Nyomozó Hivatala pedig a fellebbezést és megszüntette a nyomozást. Az indoklás szerint a tényállás már pontosan nem rekonstruálható, illetőleg a lehetséges

bizonyítási eszközök már kimerültek, és a további nyomozástól sem várható olyan bizonyíték megszerzése, miszerint kétséget kizáróan megállapítható lenne a konkrét eseménysor, az áldozatok és az elkövetők pontos személyazonossága.

Itt áll meg jelen pillanatban a kecskeméti felkelés eseményeinek, hátterének vizsgálata is. Egyszerűen nem tudunk továbblépni tényismeretek hiányában. Dokumentumok minimális mértékben maradtak. Az elfogott felkelők peranyagai részben koholt, presszionált megállapításokat tartalmaznak, szerencsére október 30-án Gyurkó parancsára a 3. hadtest elhárító osztálya megsemmisítette az elfogottak nyilvántartását, saját példányát pedig dr. Karácsonyi István semmisítette meg 1958-ban fia közlése szerint.(22)

Csak feltételezni tudjuk az említett szempontok alapján, hogy tudatosan megszervezett, irányított provokációról volt szó. Gyurkó vezérőrnagy tudatosan juttathatott ki fegyvereket, készített elő felkelést, hogy ezt leverve a „néphatalom” megmentőjeként léphessen fel. Természetesen ez nem kisebbiti azon kecskeméti felkelők, szabadságharcosok érdemeit, akik a jelentős magyar és szovjet túlerővel szembeszálltak és kísérletet tettek a szabadság fegyverrel történő kivívására.

A forradalom további menete, sorsa Kecskeméten

Október 28-án a fővárosban győzött a forradalom, ez vidékre is kihatott. Október 31-én megalakult Kecskemét Forradalmi Bizottsága, de még előzőleg október 30-án Nagy Imre miniszterelnök rendeletére meg kellett alapítani Kecskeméten is a Nemzetőrséget. Parancsnoka az a Szentkirályi Frigyes alezredes lett, aki 26-27-én tevékenyen részt vett a tüntetők és felkelők elleni fellépésben. Szentkirályi „nem hivatalos helyettese” lett a homokbányai laktanyából elengedett Nagy Lajos. Gyurkó vezérőrnagy és politikai helyettese Sucin József alezredes elmenekültek a szovjetekhez. Lelkiismeretüket nemcsak a kecskeméti akciók, hanem a még véresebb tiszakécskei sortűz is terhelhette.

Gyurkó szökése előtt még elrendelte Janza Károly honvédelmi miniszter parancsa alapján a 3. hadtest és a 66. repülő hadosztály forradalmi katonatanácsa megválasztását, de az irányítás már kicsúszott a kezéből, a terveivel ellentétben a választást már nem tudta befolyásolni. Így a hadtest forradalmi katonatanácsa elnökévé Gyulai Mihály ezredest, helyetteseivé Bartos Andrást őrnagyot, Pálffy Dániel hadnagyot választotta meg az állomány, a hadtest kiáltványban ismertette kiállítását a Nagy Imre kormány demokratikus törekvései és az ország függetlensége mellett.

November elejétől mintha új élet kezdődött volna a városban. Újjászerveződtek a pártok, megalakultak a munkástanácsok, a Homoki József és Ury László szerkesztésében újjáindult a nagy múltú Kecskeméti Lapok. Mádi Jenő főhadnagy kezdeményezésére repülőtérrel hirdette a szabadság hangját a Szabad Katona József Rádió. A kereskedelem, az ellátás működött, a város élelmiszersegéllyel támogatta a fővárost.

November 4-én hajnalban megindult a szovjet páncélos és gépesített egységek támadása. Két volt ÁVH tiszt vezette a szovjeteket a meghatározott objektumokhoz. A pontos irányítás eredményeképp azonnal lefegyverezték a rendőrséget, a hadtestparancsnokságot, elfoglalták a kiegészítő parancsnokságot. Az említett objektumok előtt őrszolgálatot ellátó, vagy felszólításukra meg nem álló magyar katonákat azonnal lelőtték. Így vesztették életüket a rendőrségnél Kovács Istvánné egy rendőrhadnagy felesége, a 13 éves Lukács Gábor, akik a rendőrség épületében levő szolgálati lakásban laktak, a katonai egységeknél Korom István hadnagy, Szöllösi Károly százados, K. Szabó Lajos tizedes, Szabó József szakaszvezető és Kerekes Imre tizedes. Rajtuk kívül még több súlyos sérülés történt.

December folyamán a munkástanácsok sztrájkjal akadályozták a kádári hatalom helyi kiépülését, fellépésüket szovjet erőkkal törték meg. Vezetőik: Hajagos Károly és Pullai Béla, Bognár Ferenc, Nagy Sándor, Vlacsil Tibor, Bogdány Károly ezért börtönbe kerültek. A decemberi sztrájkban a szovjetek véletlenül a pártbizottság egyik alkalmazottját lőtték le, az országban szinte az elsőként alkalmazott statárium révén végezték ki a városföldi Góbor Ferencet, még a statárium bevezetése előtt elkövetett, egyébként halált, sérülést nem okozó lövöldözésért.

A városban lezajlott felkelés miatt kivégezték Szabó Jánost és Nagy Lajost, sokan súlyos börtönbüntetést kaptak. Bátki Ferenc is börtönbe került, talán a Góbor Ferenc kivégzése miatti lelkiismeret-furdalás indíthatta a városföldi állami gazdaság igazgatóját, hogy fiktív KISZ tisztségre hivatkozva kapcsolatai révén dolgozóját kimentse a súlyos büntetés elől. Bátki Ferenc később sikeres virágkertész, szállodatulajdonos lett.

A túlerő ellen kitört felkelés, a tüntetések, az utódvédharcok, a megtorlás emléke a város számára a mai napig fájó, ugyanakkor erőt adó, felemelő emlék.

Jegyzetek

1. Homoki József: Isten nevében Kecskeméti Lapok 1956. november 2.
2. Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskeméti évszázadok Kecskemét 2003
3. Péterné Fehér Mária: Kecskemét polgármesterei Kecskemét 1996
4. Orgoványi István: 1956 Bács-Kiskun megyében BKM levéltár forráskiadvány bevezető tanulmány Kecskemét 2006 10-12.
5. Kenyeres Dénes: Kecskemét és a hadak Kecskemét 2004 300-310.
6. Orgoványi István i. m. 13-14.
7. u. o. 20.
8. B. Hajagos Károly közlése
9. Hechlt Ferenc és Szabó Lajos közlése
10. Szabó Lajos közlése Kecskeméti Lapok 1989. október 21.
11. Bátki Ferenc visszaemlékezése, közlése
12. A konkrét eseményre utal dr. Kahler Frigyes a Sortüzek II. kiadványban
13. Bátki Ferenc közlése, visszaemlékezése
14. Sortüzek 1956 Lakitelek Antológia 1993. 16.
15. Bátki Ferenc közlése
16. Budapesti Ügyészségi Nyomozó Hivatal Határozat I/1. 496/1994 7. old.
17. u. o. 5. old. B. Balázs tanúsította, hogy október 26-án este a postánál elfogta Bátki Ferencet
18. Balai Ferenc közlése
19. Petőfi Népe 1995. október 21.
20. Ifj. dr. Karácsonyi István és Bátki Ferenc közlése
21. Bátki Ferenc közlése
22. Ifj. dr. Karácsonyi István közlése

Adalékok Kecskemét cserkészzetének történetéhez

/Dudás Ede/

A cserkészzet a XIX-XX. század fordulóján - a modern polgári társadalom igényeként - jelentkező reformpolitikai ideál, mint ifjúságnevelő mozgalom Európa-szerte, de az Egyesült Államokban is. Alapelveit Robert Baden-Powell angol tábornok dolgozta ki.

Magyarországon 1910-ben alakultak az első fiú-, majd 1920 után a leány cserkészcsapatok. A neves polgármester, Kada Elek által, Kossuth Ferenc ipari és kereskedelmi miniszter támogatásával, 1910-ben alapított Kecskemét Th. Jogú város Fiú Felső-Kereskedelmi Iskolájában - mely iskolánk jogelődje - 1920 november 12-én alakult meg a cserkészcsapat, dr. Vöröss József tanár, cserkészcsapat-parancsnok vezetésével. A parancsnokságot 1932-től Tímár Sándor tanár vette át.

A Magyar Cserkész Szövetség, mint a Dél-Pest-megyei és a Szolnok-megyei VIII. Cserkészkerület első csapatát igazolta 97. sz. Fehér Sirály néven.

A cserkészcsapatok szervezésében alapvető követelmény a legszigorúbb önkéntesség. Mutatja ezt, hogy általában az iskola létszámának 20-30 %-ánál /25-50 fő/, nem több a csapatlétszám. Más iskolák tanulói nincsenek a csapatban, bár ez nem lett volna kizáró ok, hiszen nem volt kötelező, hogy minden iskolának legyen saját cserkészcsapata.

A 20-as, 30-as, 40-es évtizedek iskolai évkönyvei rendszeresen számot adtak a cserkészcsapat működéséről.

Nyaranta a táborozások nemcsak a város környékén - Bugac, Fehértói-cserkész tábor, Tiszakécske, Töserdő - voltak, hanem az ország legkülönbözőbb vidékein is, miként pl. a Mátra-vidéke, Sárospatak, Tokaj, a Balaton környéke stb. Részt vettek 1926-ban az országos Megyeri Nagytáborban, és 1933-ban a Gödöllőn megrendezésre kerülő IV. Cserkész-Világtalálkozón /dzsemborin/ is.

A városi vagy a cserkészkerületi ünnepeken, megmozdulásokon segítői feladattal vagy tisztelgéssel működtek közre.

A közérdekű, szociális városi tevékenységeknél a cserkészek, így iskolánk cserkészcsapata is aktívan kapcsolódik be, példaként: a mindenki karácsonyfája állításánál, használt ruhák gyűjtésében, segélycsomagok szegényeknek történő kivitelében, szegényházi gondozottak látogatásánál, utcai perselyezés a város megbízásából a szegények részére, stb.

Az erkölcsi sikerek mellett a cserkészcsapat működésének pénzügyi feltételeit szolgálták a műsoros, családi estélyek, az évente egy alkalommal rendezett cserkész bálók. Táborozásaikhoz pénzbeli segítségre számíthattak az iskolát fenntartó várostól, a Cserkész Szövetségtől, a városi pénzügyektől, a Kecskeméti Platter Konzervgyártól pedig élelmiszert kaptak.

A Kecskeméti Protestáns Leánykör 1927-ben zászlót adományoz iskolánk cserkészcsapatának. Érdekességképp e zászlót a római katolikus Jó Pásztor zárdá készíttette el. E zászló az iskola díszzászlaja szerepét is betöltötte egészen 1948-ig. Sajnos nincs meg, bizonyára elkallódott.

A II. világháborút követő politikai-társadalmi változások során megindult a független ifjúsági szervezetek felszámolása. 1948-ban megalakult a Cserkész-Úttörő Szövetség, majd kimondatik a cserkészzet megszűnése. Ez bekövetkezett iskolánkban is, 1948 június 15-vel.

Az utolsó iskolai évkönyv, mely foglalkozik a cserkészettel az 1947-48-as.

A 80-as évtized végétől a változó politikai-társadalmi feltételek ismét lehetővé teszik a cserkészmozgalom működését az országban. Kecskeméten is - négy évtized múltán - cserkészcsapatok alakulnak - iskolánkban sajnos nem.

Ugyancsak újraindította működését 1990-ben, az eredetileg 1913-ban, az első érettségiző évfolyam (1910-13) által azonnal létrehozott, azonban az 1949-es második proletárdiktatúra létrejöttékor megszüntetett Végzett Diákok Szövetsége. Így az iskola volt öregdiákjai, növendékei ismét bekapcsolódhattak az iskolai és hagyományápoló rendezvényekbe.

Így példaként az iskola 1995 május 2-5. közötti Kada-napok ünnepségsorozata alkalmából az intézményben, illetőleg a jogelődjében az 1920-48 között működött 97. Fehér Sirály cserkészcsapat három öregcserkésze korhű egyenruhájukban tisztelegtek az iskola zászlaja előtt, arra szalagot kötöttek, megkoszorúzták az iskola aulájában levő, I. világháborús és az elhunyt tanáraink és diáktársaink emlékére elhelyezett márványtáblákat, de az iskolaalapító Kada Elek polgármester sírjánál is tisztelegve koszorút helyeztek el.

Korabeli fényképek felhasználásával az iskola volt cserkészcsapatának öregcserkészei egy nagyméretű tablót is készítettek az állandó iskolatörténeti kiállítás részeként.

Kecskemét, 2000. december 21.

Dudás Ede (1930-2002), az iskola 1949-ben érettségizett öregdiákja, a Bács-Kiskun-megyei OTP tisztviselője, majd igazgatója. 1990-2002 között a Végzett Diákok Szövetsége elnöke.

A koalíciós idők-diákszemmél

(Ötvös Károly)

A magyar történetírásban koalíciós éveknek az 1944. decembere és az 1949. augusztus 20. közötti történelmi periódust nevezzük, mely egy demokratikus átalakulási kísérletként indult, végül pedig a kommunista szalámi-taktika győzelmével, a Magyar Dolgozók Pártja és vezető csoportja totális diktatúrájával, egyeduralmával fejeződött be.

Az említett perióduson belül helyezhető el a rövid életű Magyar Köztársaság (1946. február 1. - 1949. augusztus 20.) története. A kezdeti demokratikus fejlődést, többpártrendszert, a részben szabad viszonyokat a kommunista egypártrendszer, a marxi-lenini-sztálini ideológia totális uralma váltotta fel.

Dolgozatom témája annak vizsgálata, hogyan élték meg egy akkori viszonylatban is jelentős vidéki nagyváros jó középiskolájának diákjai ezeket az éveket. Hogyan látták, érzékelték diákszemmél a folyamatokat, miközben életkoruknak megfelelő fiatalemberként élték meg diákkorukat és ifjúságukat. Ebben az iskolai évkönyveken túl a ma is élő öregdiákok voltak segítségemre. Mindenképp tanulságos emlékeiket megpróbáltam összevetni a korabeli sajtóval, iskolai évkönyvekkel. Dolgozatom végigköveti a szalámi-taktika iskolai folyamatát.

A Kecskemét Th. Jogú város Fiú Felsőkereskedelmi Iskolája 1910-ben kezdte el működését. Azóta képzí a könyvelőket, pénzügyi szakembereket, nagyszámú tanulója viszont nem az eredetileg tervezett területen találta meg munkáját, hivatását.

Akárcsak az első világháború és az azt követő forradalmak, a második világháború harcai és a deportálás is követeltek áldozatokat az iskolából.

Mint ismeretes, városunkon 1944. október 31-én és november 1-én vonult át a front, mely itt Kecskeméten nem okozott különösebb kárt, pusztítást, azonban az oktatási-nevelési intézmények munkáját jelentősen visszavetette. Ugyanis a város több intézményét - így a Piarista Gimnáziumot és a Református Gimnáziumot is - a szovjet parancsnokság kórház céljára lefoglalta, így sok intézmény számára nem volt hely.

Váradi József, a szovjet parancsnokság által kinevezett polgármester és a városban maradt egyházi és oktatási vezetők erőfeszítései eredményeképp november 20-án megkezdődhetett a tanév. A város összes tanköteles diákját összevontan - Kecskeméti Egyesített Iskolák - névvel a szovjetek által igénybe nem vett Ókollégiumban helyezték el. Természetesen az említett feltételekkel igen nehéz lehetett a tanítás és a tanulás egyaránt.

1944. december 17-én továbblépés történt a közigazgatás újjászerveződése tekintetében, Tóth László lett a polgármester, a Városháza szervezetei, intézményei is előre léphettek a működés területén.

Így a január 2-án tartott városi oktatási értekezleten döntés született a városi elemi iskolák leválasztásáról, melyeket ideiglenesen magánházaknál helyeztek el, valamint a gimnáziumok és a képző intézmények szétválasztásáról. Azonban tovább bonyolította a helyzetet, hogy január végén a szovjet parancsnokság kórház céljaira lefoglalta az Ókollégium épületét is.

Ennek oka bizonyára a budapesti harcok következtében a sebesültek számának növekedése lehetett. A lefoglalás a bútorzat és a szertárak szinte teljes pusztulását eredményezte.

Pedig ekkorra már összevontan működött Barcza József igazgató irányításával Gazdasági Középiskolák néven a Leány Kereskedelmi Középiskola, a Fiú Felsőkereskedelmi Iskola és a Mezőgazdasági Középiskola.

A diákok a kényszerű távozást követően a Kisfaludy-utca egy elhagyott magánházában kerültek elhelyezésre. Az épületet a tanulás céljára a tanárok és a diákok közös munkával tették alkalmassá, hozták rendbe. A mai ilyen hozzáállás nehezen lenne elképzelhető.

Problémákat okozott a tanárhiány, valamint a tananyag szerkezetben beállt változások, így az orosz nyelv oktatásának bevezetése.

Megjegyzendő, hogy sem a tanulók, sem pedig a diákok létszámát tekintve nem volt teljes az oktatás a város intézményeiben. Voltak veszteségek, a deportálás, a front átvonulása, a menekülés, a kitelepítés következtében. Az egy évvel ezelőtti létszámot a gyorsan, alkalmilag létrehozott iskolarendszer nem is tudta volna fogadni.

A nehézségek ellenére az ifjúság nagy lendülettel fogott a munkához, tanuláshoz. Azért nem hiányzott a humor, a bolondozás sem. Az egyik fiú a kirabolt Héjjas-harishyáz kirakatából elhozott egy női mülábat, és az óra alatt előretolta a padból. A rosszul látó Mándoki /Mann/ Alajos tanár erre ingerülten kérdezte: „Ki ez a szemérmetlen perszóna?” Mondani sem kell, hogy a kitörő nevetés volt a válasz.

Az 1945-46-os tanévet az iskola ismét önálló intézményként kezdhette ismét az Ókollégium épületében. Az élet ekkor még meglehetősen bizonytalan volt, ezt bizonyítja egy, az iskola igazgatójához intézett levél, melyből részleteket közlünk:

„Kedves igazgató úr! Nagy szerencsétlenség ért augusztus 16-án. Állás ügyben voltam Budapesten egy gyümölcsös vonattal, mellyel két vasutas és három rendőr is utazott, mintegy hat polgári személlyel. Albertirsánál felszállt a vonatra vagy 25 orosz és Monor közelében kifosztották a vonatot, mindenkit levetkőztettek meztelenre. Tőlem a zsinóros ruhám kabátját is elvették, melyben az összes irataim, köztük a bizonyítványok is voltak.

Kedves Igazgató úr! Kérem, az iratok másolatát legkésőbb szeptember 1-ig számomra megküldeni szíveskedjen, mert ettől függ az állásom sorsa... Kérésemet megismételve maradok hazafias üdvözléssel! Fazekas Pál”

1946-ban - alaptalan vádaskodások közepette - nyugdíjazták dr. Vöröss József igazgatót.

Dr. Vöröss József nagy tudású, lírikusi beállítottságú irodalomtanár, cserkészcsapat vezető is volt, a diákok általában szerették.

Erre talán a legérdekesebb példa az volt, hogy mikor 1945. május 18-án a Nemzeti Bizottság előtt sor került dr. Vöröss József igazoló eljárására, az iskola diákjai kivonultak az utcára és aláírt jegyzékben követelték dr. Vöröss József beiktatását. Egyes diákok véleménye szerint erre a fellépésre azért volt szükség, mert az 1944-45-ben ideiglenesen megbízott igazgató, dr. Mándoki Alajos megvádolta volt főnökét, aki Hajnóczy Ivánt hosszú igazgatóságát (1910-41) követve 1941-44 között volt az intézmény igazgatója, ugyanis ő akart igazgató maradni.

A konfliktus végül fordítva sült el, Mándokit rövid időre letartóztatta a rendőrség. Végül a két igazgató, a régi kollegiális kapcsolat alapján megbékült.

A korabeli viszonyokat jól mutatja, hogy az eredményes tüntetést követően a helyi politikai rendőrség pár fiút letartóztatott és „kezelésbe vett”. Ezt követően zavartalanul folytathatták tanulmányaikat.

Az igazoló eljárások egyébként teljesen szubjektíven érintettek embereket. Sandberg Gusztáv /Moshe Sanbar/ volt öregdiák visszaemlékezéseiben arról olvashatunk, hogy zsidó vallása miatt 1944 tavaszán dr. B. tanár a tanítási órán rá pejoratív kijelentéseket tett, de egyébként

semmi más ártó magatartást nem követett el vele szemben. Dr. B. elkerülte az igazoló eljárást, sőt a következő években Rajk Lászlóval fenntartott barátsága, MKP majd MDP tagsága miatt jelentős karriert futott be, egyik szomszédos város jó nevű gimnáziuma igazgatója lett, az 1950 januárjában, tüdőgyulladás következtében tragikusan fiatalon - 40 éves korában - bekövetkezett haláláig.

1946 őszétől Tóth László polgármester Kovács Lászlót nevezte ki az intézmény igazgatójává. Az 1946-59 között az igazgatói tisztséget betöltő Kovács László gondolkodását a megfontolt, józan állásfoglalás jellemezte, igyekezett vashegymet tartani a diákok között.

Pedig a koalíciós időszak politikai küzdelmei igen sok kihívást jelentettek a diákok és a tanárok számára is. A városban egyébként az 1945 novemberi választásokon elsőprő győzelmet ért el az FKGP. Természetesen a többi koalíciós, vagy a koalíción kívüli párt is működött, rendezvényeik kapcsán kisebb botrányok, összetűzések is előfordultak.

Az 1946-os tanév rendben elindulhatott, természetesen anyagi nehézségek közepette. Két új gyakorló írógép beszerzésével az állomány már elérte a 12 darabot, ugyanakkor a téli tüzelőt is be kellett szerezni. Ezért nem jutott már pénz a szertárak bővítésére.

Mindennek ellenére az 1946-47-es tanév még demokratikus keretek között zajlott le, országos politikai folyamatok az iskola életét nem befolyásolták. Az 50-es éveket vetítette elő, hogy az egész iskolának részt kellett vennie a tejlő tehének levéltakarmány-ellátását biztosító gyűjtőakcióban.

1946 őszén ismét találkoztak az iskola egyes tanulói a politikai rendőrséggel. A színházban ugyanis botrányba fulladt a Karády Katalin-est, a művésznőt némelyek kifütyülték, a színház előtt álló autója gumiját kiszúrták.

A nyomozás számai az iskoláig is eljutottak. A művésznő kifütyülése, a botrány bizonyára politikai indíttatású volt, néhány tanuló belekeveredett. Másnap rendőrök jelentek meg az iskolában, kihallgatták a fiúkat, akik esetleg a hangoskodók között voltak, ők rovót kaptak.

Ezt követően a tanulók kerültek minden konfliktust a rendőrséggel. Óvatosan kerültek minden utcai megnyilvánulást, vélt szabálysértés esetén meghátráltak.

1947 tavaszán egy szombat este az egyik osztály szerenádott adott egy Loncika becenevű fiatal tanárnőnek. A fiatal tanárnő kedvesen fogadta az egyébként kedves és udvarias szerenádott, azonban édesanyja, aki kiskereskedő volt, a rendőrségi rokoni kapcsolataira hivatkozva megfenyegette a fiúkat. A rendőrségre történő hivatkozás ezúttal hatásosnak bizonyult...

A lelkiismereti szabadság, a polgári önszerveződés utolsó mozzanatairól, felvillanásairól az 1947-48-as tanévben beszélhetünk. A tanév évkönyveiben még olvashatunk az önképzőkör, a cserkészlet működéséről, a felekezetek szerinti hitoktatás lehetőségéről. A római katolikus, református, evangélikus és az izraelita felekezet lelkészei és rabbija foglalkoztak a fiatalokkal.

Csak zárójelben említjük, a századelőn még iszlám hitoktatás is volt az iskolában.

Természetesen az iskolában tanuló diákokat nem elsősorban a politika felől kell, hogy lássuk. Fiatalok voltak, akik az első évek nehézségein túllépve eredményesen, sőt értékes országos tanulmányi- és sporteredményeket is felmutatva teljesítették tanulmányi kötelelességeiket.

Mindemellett természetesen életkori sajátosságaiknak megfelelően szórakozni, kikapcsolódni is akartak. A ma élő hasonló korosztály szemében talán mosolyogtató az a naiv és lelkes hozzáállás, mellyel megszervezték szerény ifjúsági programjaikat.

Az ekkor még, vagyis 1948 februárjában az iskolában is működő Keresztény Ifjúsági Egyesület /KIE/ farsangi mulatságot szervezett. A fiúk lelkesen láttak a szervezéshez.

Az egyik szervező így emlékezett vissza: „Kenyérjegyet cseréltünk cukorjegyre a bodzás teához... A vendéglős Domján bácsitól abroszokat és teáskészletet kértünk... Kenyeret sütöttünk pirítósnak, kétszersültet szárítottunk a kemence tetején tartaléknak. Diákszerelmünk előtt féltünk, hogy leégünk, és akkor örökre elveszünk. Napokkal a teadélután előtt se láttunk, se hallottunk...

Mivel más iskolák tanulóit is meghívtuk, körbeticikliztük a várost. A parasztfőiskolásokat Kisfáiban például így hívtuk meg. Hé! parasztok! Tudtok-e már csárdást táncolni? Működik-e a zenekarotok?, mert diáktánc lesz.”

Az est végül is kitűnően sikerült, csárdással, csördögölővel, keringővel, swinggel. Elégnek bizonyult a tea és a pirító is...

Az idézett emlékek kapcsán csak azon lehet elgondolkodni, hogy milyen kis dolgoknak is tudtak örülni az akkori fiatalok. Fiatalként, a jövőjüket meghatározó politikai változások előtt pár hónappal még felszabadultan tudtak szórakozni. A csekély dolgoknak is tudtak örülni, de legfőképpen egymásnak.

Az, hogy Hé! parasztok! megszólítással illették a Gesztelyi Nagy László által alapított, majd Velich István, ekkor utóda Rozsnyay József által vezetett mezőgazdasági iskola diákjait, akkor semmiképp sem minősült sértő kifejezésnek. Bár a városban a Nemzeti Parasztpárt súlya mesze az FKGP alatt maradt, azonban a parasztifjúságot a jövő jelentős értékének tekintették.

1948 februárjában a demokratikus politikai kultúra, önszerveződés, közélet hónapjai már meg voltak számlálva.

Az 1947-48-as tanév végén kiadott évkönyvben még megemlíthetőek a cserkészlet, a hitoktatás, az önképzőkör, de csak azért, mert a tanév munkájának nagy részét képezték. Az események párhuzamosan futottak.

A város kulturális-oktatási vezetése nyomására a város pedagógusai 1948 márciusában beléptek a Magyar Kommunista Pártba. Azt, hogy mennyien folytatták a Magyar Dolgozók Pártjában nem tudjuk, ugyanis Kecskeméten a pártegyesülés körül zavarok voltak. Közismert, hogy a helyi MSZDP nem írta alá az egyesülési nyilatkozatot.

Az 1948-49-es tanév is ellentmondásosan alakult. 1949 februárjáig még formálisan fennállt a többpártrendszer Kecskeméten is.

Az 1948-49-es tanév évkönyvében már egyáltalán nincs szó a hitoktatásról, a cserkészetről, az önképzőkörökről, a tanári kar tagjai változatos egyesületi, közéleti, kulturális tevékenységéről, magyarul a polgári közélet, önszerveződés tevékenységi formáiról.

Ezzel szemben a tanároknak a Pedagógus Szakszervezet és a Magyar Dolgozók Pártja által szervezett szemináriumokat kellett látogatni.

A diákok számára az önképzőkör helyét a Diákszövetség vette át. A Diákszövetség kulturális csoportjának falujárásokat kellett végezni, propagálni az 1949 februárjában megszerveződött Magyar Nemzeti Függetlenségi Népfront céljait, majd agitációt folytatni az 1949 májusi, immár egypártrendszerű választásokon történő részvétel népszerűsítéséért.

Az 1946-57 közötti igazgató, Kovács László a tanulmányi, munkafegyelem szigorú betartása révén igyekezett ellensúlyozni az ideológiai nyomást.

1949 februárjában az iskola diákjai egy egész napos rohammunkán vettek részt az SZTK székház építésén, az iskola első épülete, a hajdani „Cserepes” helyén. Az ilyen jellegű munka magában nézve talán még hasznosnak is mondható. Anyagi értékén túl a pénzügyi munkára készülő fiatalokkal megismerteti a fizikai munkát. Természetesen leszámítva az ideológiai körítést...

A szervezeti élet, a közösségi formák megváltozása rombolóan, negatívan hatott a tanulók gondolkodására, értékrendszerére. Sokan a következő években is hiányolták a megszüntetett közösségi lehetőségeket, melyekre még a 90-es években is nosztalgiával tekintettek vissza.

Az iskola és diákjai megérkeztek az 50-es évekbe...

1999 december

Források

A Kecskemét Th. Jogú város Fiú felsőkereskedelmi Iskolája évkönyvei 1944-49

Kecskeméti Lapok 1944-49

A Kecskeméti Kada Elek Közgazdasági Szakközépiskola értesítője az intézmény fennállása 80. évében Kecskemét 1990

Dubecz József: A Kada Elek Közgazdasági Szakközépiskola 80 éves múltjából Kecskemét 1992

Péterné Fehér Mária: Kecskemét polgármesterei 1848-1950 Kecskemét 1999

Sanbar, Moshe: A leghosszabb évem Bp. Ikva 1990

Emellett köszönetemet szeretném kifejezni Kis Istvánné, Dubecz József, Kosztra Pál volt tanárok, Dudás Ede, Tóth Sándor, Székely Imre, Póta Tibor, Prókai László, Gyenes Pál volt diákok közléseiért, visszaemlékezéseiért.

Kecskemét sebésze, Bábiczky Imre

/Károlyfalvi József/

Hegel szerint a múlt folyamatai megtalálhatóak a jelen mélységeiben. A magyar társadalom a pártállam 4 évtizede után szinte csak most kezdi újjáépíteni identitása szálait - személyesen is.

Historiográfiai megközelítésben a pártállam történeti identitásunk határvonalát 1867 körül húzta meg. E határvonalat követően csak a forradalmi, munkásmozgalmi szereplők épülhettek be az államilag kialakított identitásképbbe a rendszerváltásig, vagyis 1990-ig.

E megközelítés egyébként meglehetősen korlátolt, képtelen és nevetséges volt, számos szakmai, erkölcsi szempontot is figyelmen kívül hagyott, melyeket nyugodtan elfogadhatott volna.

Mint, ahogy a többi kommunista államban is elfogadtak hasonló értékeket.

Istennek hála, mára személyes, családi szinten is megindult az identitáskeresés, az elszakított szálak összekötése igénye. A Gödön élő Plesszel Ferencné, Edit szépapja emlékét, életútját kezdte el keresni városunkban.

1791-1871 között élt, és tevékenykedett Kecskeméten Bábiczky Imre sebészorvos. Keveset tudunk róla, nem volt korának főszereplője.

A Kecskeméti Életrajzi Lexikon (1992) születését 1791-re teszi, kérdőjellel.(1) Ezt azon tény valószínűsíti, hogy a Kecskeméti Lapok 1871 március 18-i számában megjelent gyászjelentés életkorát 80 évben határozta meg.

A család múltja, életútja első évtizedei még a szakértő kutatók előtt is homályban maradtak. Ettől függetlenül bizonyára a több helyen elvégezhető kutatás valószínűleg részletesebb elemekkel egészíthetné ki életútját. Néhány támpontot azért a BKM Levéltárban aprólékos kutatással fellelhetünk.

A család múltja a város történetéhez kötődik, benne gyökerezik. A Bábiczky-család római katolikus volt, erre az anyakönyvek és több más dokumentum is utalnak. Természetesen az apai katolikus vonulat mellett református feleségek is bekerülhettek a családba. Megjegyzendő, hogy a városban több ilyen nevű család élt, él ma is, egyesek y-nal, mások i-vel írják nevüket. Bizonyára szűkebb-tágabb rokoni kapcsolat is volt közöttük, de ezt csak a geneológiai kutatás tárhatná fel, mely nem e dolgozat feladata.

Az 1700-as évek második feléből már találhatunk levéltári dokumentumokat a családra vonatkozóan. Bábiczky Imre édesapja, Bábiczki Pál, 1794 április 8-án kérelmet intézett a város tanácsához, melyet Nemes Magisztrátus megszólítással illet. Ebben arra hivatkozik, hogy az ő édesapja - vagyis Bábiczky Imre nagyapja, akinek keresztnéve is Imre volt - az akkor 10 tizedre osztott város 8. tizedében épített egy házat és istállót az apjától örökölt funduson /telek/. A család gyarapodása, a testvérek vitái, a hely szűkössége, a szomszédokkal történő folyamatos súrlódások miatt kérte a magisztrátust, hogy a még üresen álló telkekből egyet számára „a szabott ár mellett kegyesen kirendelni méltóztasson”.(2)

Bábiczky Imre elemi, majd középfokú tanulmányait a kecskeméti piaristáknál végezte. Erre utal a városhoz beadott kérvényében, 1827 szeptemberében, mikor megpályázta a városi chirurgusi állást.

Orvosi tanulmányait bizonyára az 1820-as években végezhetette a pesti orvosi fakultáson. Latin nyelvű diplomája szerint 1826-ban avatták orvossá a Királyi Pesti Tudományegyetemen.

Nagy vonalakban kijelenthetjük, hogy a reformkor nagy magyar orvosi generációjának, így Lenhossek Mihálynak, Semmelweis Ignácnak volt kor-, valamint pályatársa.

XVIII. század gyógyító borbélyait professzionális medikusok, chirurgusok váltották fel a század végén, azonban gyorsan cserélődtek. 1780 után Vitzfeld János kezdte szolgálatát, 1792-től Perle Ferenc, majd Hertuálti István, Szoboszlai György, Balázs János, Balázs István, Rusztitska János.

Csak 1809-ben kezdte el munkáját a városban Sény János, majd 1822 decemberétől Terstyánszky Imre plébános meghívására Milhoffer István. 1832-től Malciner Móric, 1836-tól pedig Krausz József, majd Nagy József és Limbek János is. Milhoffer István kapcsán megemlíthetjük, elismert orvosként és zsidó hitközségi vezetőként is a reformkori társadalomba való beilleszkedés kitűnő példáját képviselte. Bábiczy Imre már az említettek viszonylatában is elismert szakember volt.

Az 1820-as években is sűrűn váltották egymást a sebészorvosok Kecskeméten. Többen gyors egymásutánban következtek: Szeiwald Jakab, Nagy József, Bujáki János, Panda Ferenc. Bábiczy Imre 1828-ban kapta meg kinevezését a várostól.(3)

A már hivatkozott, 1827 szeptemberében datált kérvényében /humillima instantia/ hivatkozik a kecskeméti piaristáknál teljesített jó tanulmányi eredményeire, a Regia Universitas Pesthiensis orvostudományi fakultásán cum laude minősítéssel elért orvosi diplomájára. Az Amplissime Magistratus! /Tekintetes Magisztrátus!/ megszólítással illetett tanácstól, latin nyelvű kérelmében a következőket kéri: „Supra dictus humillime supplico... stationem chirurgi... in me conferre velit” Vagyis magyarul: „Alul említett alázatosan kérvényezem... hogy a sebészi állást... rám ruházni szíveskedjen!”(4) A humillima instantia további idézése szükségtelen, a már említett tanulmányi eredményeit és szakmai-hivatásbeli célkitűzéseit ismerteti. A kérelem 1828-ban elérte célját, kinevezést nyert a városi „seborvos” tisztségére.

Tehát 1828-tól Kecskemét városa községi rendes „seborvosaként” tevékenykedhetett. Akkor ez volt a sebészek hivatalos elnevezése.

A következő kérdéskör végiggondolásához magunk elé kell képzelni a XIX. század eleji Kecskemétet. A város Iványosi Szabó Tibor kutatásai szerint ekkor mintegy 35000 lakost számlálhatott, kik jelentős része a külterületeken, tanyákon élt. A korabeli mezőváros szinte színmagyar lakosságú /létszámában minimális, gazdasági szerepét tekintve jelentős német, zsidó, görög kisebbséggel/. A vezető szerepet a rendi nemesség, a helyi polgárság, a honorácior értelmiség töltötte be, jelentős számú céhes iparos, és még nagyobb számú gazdálkodó paraszt és zsellér is élt, dolgozott itt. A városban már ekkor sem feudális alapon működött a gazdaság, mely állattenyésztésre, szántóföldi termelésre, szőlő-gyümölcstermesztésre és az említett céhes iparra alapozódott.

Jelentős volt a város egyházi-felekezeti, kulturális, oktatási élete. Nagyszámú katonai egységek állomásoztak a város kaszárnyáiban. A mezőváros közigazgatása élén a magisztrátus és a főbíró álltak. A főbíró megválasztásában, de a tanács összetételében is szigorúan figyelembe vették a katolikus-református alternációt és arányosságot.

A várost építészeti szerkezete tekintetében legfeljebb csak a főtér templomairól ismerhetné meg egy mai ember, természetesen a mai evangélikus templom és a zsinagóga nélkül. A mai főtér is be volt építve, megközelítőleg a református templom előtti vonalban földszintes üzletek, vendéglők zárták le a főteret, mely így talán harmada-negyede lehetett a mai Kossuth- és Szabadság-térnek. A XIX. század eleji város központja tehát a mai Városháza helyén állt, a régi egyemeletes barokk Városháza - ahol Katona József is dolgozott - a Ferences, Református templomok és a Nagytemplom által körülvett térség, vagyis nagyjából a mai Kossuth-tér volt. Bábiczy Imre bizonyára akár találkozhatott is itt az evangélikus iskolát kezdő gyermek

Petőfi Sándorral, a piaristáknál tanuló Klapka Györggyel, a Református Jogakadémián tanuló Gyenes Mihály tanácsnok-mérnöknel (a Dellő-mocsár lecsapolója 1834-ben) lakó Jókai Mórral, Mátyási József költővel, Muraközy János festőművész, majd 1848-as gerillakapitánnyal és természetesen Katona Józseffel is. Talán gyógyíthatta is őket.

A központon túl a mezőváros többi része falusias volt, szabályozatlan utcákból állt. Az 1819 április 2-i, Csupaki Gergelyné, a mai Munkácsy-utca helyén álló házából, a szélvihar miatt indult tűzvész súlyos pusztítását csak lassan heverték ki a város lakó- és középületei, de a templomai is. 1848 előtt talán csak három emeletes épület volt Kecskeméten. A körúton belüli, akkori utcák nyomvonala kis részben hasonlítható a maihoz, azonban a régi épületek eltűntek. Talán a mai lakóépület-állomány 1 %-a lehet csak 1848 előtti.

Tehát e városszerkezet keretében élve merültek fel Bábiczy Imrében a helyi, városépítészeti kérdések, részben saját érintettség kapcsán is. A dokumentumok tanúsítása szerint a Kőrösi-utcán (mai Nagykőrösi utca) lakott. Bizonyára itt végezte sebészi praxisát is.

1836 február 18-án, Szabados Kecskemét Városa Nemes Tanácsához! megszólítással kérvényt írt. Ebben saját háza kökerítése építése, valamint az ekkora a város Nagykőrös-Cegléd-Pest irányába vezető közlekedési főútvonala forgalmi túlsúlyoltsága kapcsán a következőket kérte:

„A Kőrösi-uttcza valóságos Ország Utcza, de már a nagy házak miatt szélesíteni nem lehet... terhekkel megrakott kocsis, kettő egymás mellett el nem mehet”. Sürgeti, kéri az általa, de mások által is kezdeményezett kisegítő mellékutca megnyitását: „Ezen mellékutcának nagyon szükséges a megnyitása.”⁽⁵⁾ Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy az akkori Nagykőrösi utca legfeljebb nyomvonalában lehet azonos a maival. A XIX. század végén bizonyára kiszélesítették, ha a városból kifelé haladunk, főként a jobb oldalon. Ugyanis ezen oldalon láthatjuk azokat az emeletes, eklektikus stílusú épületeket, melyek az 1880-as-1910-es évek között épülhettek.

Az utca bal oldalának végén lehetnek azok a földszintes, félemeletes épületek, melyek az 1830-as években is állhattak. Talán a környező utcákban is fellelhető néhány korabeli épület.

Nyilvánvalóan orvosi tekintélye teremtette meg a közéleti súlya alapját, melynek révén később bekerült a város tanácsába.

Pár szót érdemes szólni Bábiczy Imre a kultúra, a nemzeti múlt iránti fogékonyságáról.

1834-ben jelent meg, a ma a Katona József Megyei Könyvtár honlapján digitalizált formában olvasható következő mű:

Szabados Kecskemét
Alsó Magyarország Első Mezővárossa
Története
Hiteles levelekből öszveszedte
Néhai Katona József
Szabados Kecskemét városa Fő Fiskálisa
Pesten 1834 Trattner-Károlyi Nyomda Úri utca 612.

A könyv végén megtalálható előfizetési jegyzék szerint majd 200-an fizettek elő a Kecskemét történetét szinte a jázig-római kortól kezdődően áttekintő műre.

Anélkül, hogy az összes előfizető nevét felsorolnánk, említsünk meg néhány, a város akkori életében fontos szerepet játszó személyt, családot, természetesen a teljesség igénye nélkül: Szeles József, Kecskemét Főbírája, Gyenes Péter a város jegyzője, Krizsányi Sándor plébános, Polgár Mihály esperes, Matolcsi László prédikátor, Czapik János kántor, Pulger kapitány, Ladányi Sándor megyei táblabíró, Kecskeméti András a Tábla jegyzője, Ladányi Gergely és

Nagy Sándor szenátorok, Bozsó János perceptor, Pataki István, Nyitrai Pál, Karátson Sándor, Pokomándi László tanítók, Millhoffer István és Sény János orvosok, Dömötör Lajos ügyvéd. Megjelennek hölgyek: Halassy Erzsébet és Kiss Sára kisasszonyok, Czollner Mihályné Béni Erzsébet, az ismert vaskereskedő templomépítő felesége, ismert családnevek, mint Ladányi, Dömötör, Gömöri, a ns. kőműves, áts, kovács céhek, és további ismert személyek, mint Bálint Antal áldozópap, Hajagos András gyógyszerész, Rhúz Mihály, Baromlaky János és még sokan mások. Az ABC sorrendben összeállított előfizetési jegyzék második helyén szerepel Bábiczy Imre seborvos. Akit érdekel e lista, könnyen megtalálhatja.(6)

Bábiczy Imre és említett kollégái kapcsán érdemes pár pillantást vetni az 1820-30-as évtizedek népegészségügyére, még ha meglehetősen gyér forrásokkal rendelkezünk is.

A város ugyan alkalmazott orvosokat, bábákat, azonban a költségeket a páciensek fizették. Sőt a város még városi tulajdonú lakást is fenntartott egyes orvosok számára. Mások, mint Bábiczy Imre esetében is említettük, bizonyára saját lakásukon rendelték, műtöttek, gyógyítottak.

Az említett szempontra, vagyis a város által fenntartott orvosi lakásra utal az, hogy 1829 márciusában Somodi Anna bába kérvényt intézett a város tanácsához, a Panda Ferenc távozását követően megüresedett, az akkori piacon álló, megközelítőleg a mai Rákóczi-út a Szabadságtérbe történő torkolatával szemben álló „chirurgusi ház” bérbevételére: „Könyörgök mély tisztelettel és alázattal a Nemes Tanács előtt, méltóztassék a fent megírt lakhelyet illendő fizetésért árendába kiadatni!”

A kérelmet a Nemes Tanács hivatalában Tóth Antal másodbíró és Gassich János jegyző (ord. notarius) vették nyilvántartásba, a magisztrátus elé azzal a véleményezéssel terjesztették elő, hogy, a legjobb ajánlatot tevő kaphassa meg a chirurgusi házat.(7)

Az 1831-es tragikus kolerajárványt megelőző év, tehát 1830 nyarán is megjelentek olyan népbetegségek, melyekre a város orvosai felhívták a hatóságok figyelmét.

1830. július 28-án (ez a párizsi forradalom napja) a város tanácsa a következő tájékoztatást kapta:

„Több egy hónapjánál, mióta a városban veszedelmes nyavaja uralkodik, mint a nagy emberek, mint a kis gyermekek között.” E betegséget, mint „epés hideglelés és vérhas” diagnosztizálták.

Meglátásuk szerint, a baj okai a: „tartósan uralkodó rekkenő melegség, mely felforrósítja a vért.”

Értékelésük szerint a lakosság a nagy melegben romlott húst és gyümölcsöt fogyaszt, annak ellenére, hogy „a gyümölcsök pedig a vérnek megfrissítése”.

Felhívták a Tanács figyelmét: „Szükség tehát a lakossággal közleni némely orvosi rendelőt, melyekhez tartsák maguk, kik ezen nyavajába beleestek, vagy azok akik őrizkedni kívánnak.”

A legfontosabbnak azt tartották ismertetni, hogy a vizet borral, borkővel, citrommal, vagy ecettel keverve fogyassza a lakosság, ezentúl, hogy a romlott gyümölcs és hús fogyasztását kerüljék el.

A korabeli orvosok ajánlásait, a kor orvostudományi szintjének megfelelően lehet értékelni.

Emberségük, felelősségük azonban jelzi, hogy javaslataik közlését különösen nyomatékosították a mezei munkások és a kis gyermekek irányába.(8)

Bizonyára nagyon súlyos feladatokat jelentett Kecskemét orvosai számára az 1831-es kolerajárvány, mely 1292 ember halálát okozta. Erről Juhász István, volt városi főépítész, Kecskemét város temetői című művéből értesülhetünk. Ezért kellett a mai vasútkert helyén bővíteni a

református, az evangélikus és az izraelita temetőket, és a katolikus Szentháromság-temetőt. Az orvostudomány akkori szintjén, a város orvosai áldozatos munkájuk ellenére tehetetlenek voltak a pusztító járvánnyal szemben, mely 1849-ben, 1855-ben, 1866-ban, utoljára pedig 1873-ban is visszatért a városba, azonban összesen nem követelt annyi áldozatot, mint 1831 nyarán.

A város orvosai, így Bábiczy Imre is hivatásuk mellett figyelték a közéletet, a nemzeti kultúrát.

1848 júniusában, az áprilisi törvényeknek megfelelően megtörténtek a népképviselői országgyűlési választások mellett a községtanácsi választások is, természetesen Kecskeméten is.

Iványosi Szabó Tibor Kecskemét 1848-49-ben című művében arról olvashatunk, hogy a választásokat követően Hajagos Illés megválasztott polgármester és Csányi János főbíró vezetésével felállt a város közigazgatási tisztikara. A tanácsnokok ismert helyi személyiségek lettek: Bódogh Antal, Decsi János, Keresztes János, Gassich János, Vékony Károly, Kovács József, Szappanos István, Tóth János, Nagy László, Rhuz Pál, Tóbi János, Dömötör Károly. A fő- és aljegyzők Hornyik János, Búza Kiss Mihály, Pacsu Leó és Sárközi Lajos lettek. A tisztikarban Bábiczy Imre a városi sebészorvos tisztségét töltötte be.(9)

A forradalom alatti szerepéről keveset tudunk, hivatalából fakadóan nem elképzelhető, hogy a honvéds csapatok mellett szolgálhatott volna. Volt a városban is elég feladat. Az viszont valószínű, hogy a városban elhelyezett, vagy a városon átvonuló katonákat is elláthatta. A harcoló honvéd csapatok melletti szolgálata tehát valószínűsíthetően kizárható, sokkal inkább városi tisztsége, beosztása, kevésbé életkora miatt. Hiszen a mintegy hasonló korú orvosok - pl. dr. Kada Endre is - bevonultak, a katonai alakulatok mellett szolgáltak.

Kecskeméten meglehetősen feldolgozott a város férfilakossága részvétele a szabadságharc hadserege különféle katonai alakulataiban, egységeiben.

A Kecskemét is kiállítja... Kecskemétiak a szabadságharcban című dokumentumkötet /szerk. Székelyné Kőrösi Ilona Kecskemét 2002/ 117-122. oldalán megtalálható az összesítés, mely rögzíti az 1848 szeptemberéig nemzetőrnek jelentkezett kecskemétiak nevét, felekezetét, életkorát, foglalkozását. A BKMÖL IV. 1604. IV. téka levéltári dokumentum alapján közzétett névsor végén mint hitelesítő szerepel Hajagos Illés polgármester, valamint Szakál Imre a Nemzetőrségi Bizottság jegyzője neve is.

Ugyanezen kiadvány 152-160. lapjain szerepel a 16. Károlyi-huszárezredbe jelentkezettek, majd a városba visszatértek névsora, az említett kiadvány 161-2. oldalán.

A Kecskemétiak a szabadságharcban III. kötete az összes ismert újonc és honvéd nevét felsorolja, melyek a 12., vagy a 25. honvéd zászlóaljnál léptek szolgálatba. Természetesen kecskemétiak szolgálhattak más alakulatokban is.(10)

Bábiczy Imre sebészorvos neve az egyik felsorolásban sem szerepel, tehát bizonyára nem hagyta el a várost a forradalom alatt.

Ellenben érdekesnek tűnik, hogy Bóna Gábor, az ismert hadtörténész, az 1848-49-es szabadságharc tábornoki, főtiszt, tiszti kara, állománya névsorának összeállítását tartalmazó műveiben találkozunk a Bábiczy Imre hadnagy névvel. Ő viszont 1829-ben született, tehát a szabadságharc alatt 20 év körül lehetett. A Kecskeméti Római Katolikus Egyház keresztelési anyakönyvében találkozhatunk 1829 július 18-án egy bejegyzéssel, mely szerint megkeresztelték az akkori latinos nyilvántartással Emericus Bábiczyt, Terézia Saller és Emericus Bábiczy fiát.(11) Ő a sebészorvos fia lett volna, vagy valamely rokon? Az életkor egybeesik az említett hadnaggal, bár a sebészorvos feleségét eddigi ismereteink szerint Técsy Bertának hívták.

A város 1848 tavaszától 1849 januárjáig a Batthyány-kormány, majd az OHB ellenőrzése alatt állt, januártól márciusig a császári csapatok szállták meg. A tavaszi hadjárat kezdetén, vagyis márciusban ismét a honvédcsepapok vonultak be a városba, július végén pedig Haynau csapatai.

Bábiczy Imre a csapatzozgásoktól függetlenül bizonyára hivatását végezte a városban. Ezt folytathatta az önkényuralom korában, majd az 1867-es kiegyezés teremtette szabadabb világban is.

Nem lenne jó, ha tevékenysége, emlékezete feledésbe merülnének. A családi hagyomány, emlékezet szerint eredményesen kezelte, gyógyította meg IX. Pius pápát is. Erről viszont korabeli dokumentációval nem rendelkezünk.

Ez nemcsak Bábiczy Imrének, a korabeli magyar orvostudománynak, de Kecskemét városának is dicsőség.

Tagja volt, maradt a város tanácsának, képviselőként.

Halálát követő napon, 1871 március 18-án a Kecskeméti Lapok a következő nekrológot hozta le, melynek a nyelvezete ma is könnyen érthető, olvasható:

„Bábiczy Imre városi képviselő, sebészorvos és korábban három évtizeden át községi rendes seborvos, élete 80. évében, négy napon át tartott súlyos betegség után f. hó 17-én reggeli 7. órakor elhunyt.

Fáradhatatlan szorgalma, ügyesen alkalmazott gyógykezelése sok embert hálára kötelezett, s utóbbi év alatt is, mikor midőn már szobáját őrizni volt kénytelen, számos beteg látogatta és kérte segélyét, az emberszerető derék öregnek.

Hült tetemei ma, 18-án délután 3 órakor a Szentháromság sírkertben tételnek örök nyugalomra.

Áldás lengjen az elhunyt agastyán emléke fölött.”

/Kecskeméti Lapok 1871 március 18./ (12)

Zárójelben jegyezzük meg, ne zavarjon senkit, hogy a Kecskeméti Lapok és az Életrajzi Lexikon nevét i-vel, az említett diploma, és a dokumentumok pedig y-nal írták. Az utóbbi tűnik hitelesebbnek.

Ismereteink szerint fénykép, festmény nem maradt fenn róla. Ellenben aláírását megtaláltuk a BKM-Levéltárban. Így vele összefüggésben aláírását, diplomáját és néhány korabeli városképet tudunk közölni.

A magyar XIX. század értékteremtő személyiségei alapozták meg nemzetünk történetében a további fejlődést. Természetesen itt nem feltétlenül csak az országos élvonalra kell gondolnunk.

„Nem csak dicsőké a haza...” írta Vörösmarty Mihály. Életük, munkásságuk, példájuk beépül a magyar jelenbe és a jövőbe.

Bábiczy Imre, mint az orvosi hivatás felelősségének, a humánumnak több mint másfél évszázaddal ezelőtti képviselője, bizonyára megérdemelne a várostól, vagy az egészségügyi intézményektől egy emléktáblát, vagy utcanevet.

Jegyzetek

1. Péterné Fehér Mária-Szabó Tamás-Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskeméti Életrajzi Lexikon Kecskemét 1992 23.
2. Bábiczyk Pál házhelyet kér: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára, Instanciák 1794. 7.
3. Iványosi Szabó Tibor: Kecskemét története 1848-49-ig. Kecskemét 2002 618.
4. B. I. kéri magát seborvosnak: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára, Instanciák 1827. 14. 78.
5. Bábiczyk Imre kérelme: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára, Instanciák 1836 13.
6. Katona József műve megtalálható a KJMK honlapján
7. Chirurgusi ház bérbeadása: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára, Instanciák 1829 3. 2.
8. Orvosi rendelések: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára, IV. 1504/c, 1830. 9. 19.
9. Iványosi Szabó Tibor: Kecskemét 1848-49-ben Kecskemét 1990 51.
10. Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskemét is kiállítja... Kecskemétiak a szabadságharcban Kecskemét 2002 117-122. illetve 161-62.
11. A Katolikus Egyház keresztelési anyakönyve 1829: MNL Bács-Kiskun-megyei Levéltára
12. Kecskeméti Lapok 1871 március 18.

Magyar katonák Dél-Amerikában

**Az 1864-67 évben a Mexikói Önkéntes Hadtest,
a mai Bács-Kiskun megyéből származó tagjai**

/Dr. P. Jósá Iván/

Mexikóban a XIX. század közepén mintegy másfél évtizedig tartó polgárháború zajlott le a monarchista-konzervatív és a köztársasági-liberális erők között. Ennek részeként fogadta el Habsburg Miksa főherceg (1832-67), Ferenc József testvére a konzervatívok által felajánlott császári trónt, melyet 1864-67 között töltött be. III. Napóleon francia császár őt, az USA a köztársasági erőket támogatta.

Miksa szerette a magyarokat, bátyjával sok dologban nem értett egyet, kitűnően beszélt, olvasott magyarul.

1865 után az USA jobban tudta segíteni az indián származású Benito Juarez elnököt. A francia segédc csapatok hazatértek, csak a mintegy 6700 fős Österreichisches Freiwilligenkorps tartott ki, melyben, mintegy 1047 magyar is szolgált. 1866-ban az ő nagyobb részük hazatért.

1867 júniusában Juarez csapatai bekerítették Miksa megmaradt monarchista erőit Queretaro városában. A kapitulációt követően a köztársaságiak halálra ítélték Miksát és két tábornokát és június 19-én agyonlőtték őket. Egyébként Juarez seregéhez is csatlakoztak magyarok az USA polgárháborúját követően.

Bács-Kiskun megye, Kecskemét helytörténetéhez annyiban járulhatunk hozzá itt, hogy az alábbiakban közöljük a Mexikói Önkéntes Hadtest, a mai Bács-Kiskun megye területéről, településeiről származó katonáit. A név mellett jelöljük a lakóhelyet, születési évet, foglalkozást, fegyvernemet:

Argáth József, Bács, 1826, huszár
Balogh Pál, Fajsz, 1830, huszár
Bartha Ferenc, Kecskemét, 1833, huszár
Bary János, Kiskunfélegyháza, 1832, huszár
Benedek Mihály, Kiskunhalas, 1829, huszár
Bíró József, Kiskunfélegyháza, 1834, huszár
Burián István, Kunszentmiklós, 1830, mérnök
Cseh János, Kiskunfélegyháza, 1834, huszár
Cserekyei Antal, Kiskunhalas, 1836, huszár
Farkas István, Kiskunhalas, 1823, bognár, huszár
Nemes Gyurkovits István, Baja, 1833, huszár
Illich Márton, Gara, 1829, vadász
Iván János, Kiskunfélegyháza, 1826, vadász
Juhász Gyula, Solt, 1837, puskműves, huszár, + 1866 XI. 8.
Kalmár László, Kiskunfélegyháza, 1836, szabó, huszár
Kaszap Sándor, Kiskunhalas, 1836, huszár
Kelemen Imre, Kiskunfélegyháza, 1833, kovács, huszár
Kiss Mihály, Kiskunmajsa, 1832, szabó, huszár
Kovács István, Kiskunfélegyháza, 1842, huszár
Kovács János, Kiskunfélegyháza, 1841, huszár, + 1866 XII. 6.
Kronaszt Ferenc, Baja, 1834, vadász
Löbmann Alajos, Kecskemét, 1837, borbély, huszár

Martinyi József, Kiskunhalas, 1829, huszár
Merth József, Kecskemét, 1834, vadász
Mocsár Gábor, Kiskunfélegyháza, 1834, huszár
Pataki Sándor Kecskemét, 1836, hivatalnok, huszár
Pethe Pál, Kiskunfélegyháza, 1831, huszár
Peringer Imre, Kecskemét, 1828, vadász
Rakodi Antal, Kiskunmajsa, 1834, huszár
Sárkány János, Kiskunfélegyháza, 1836, huszár
Schneider János, Baja, 1830, vadász
Soós Sándor, Kecskemét, 1832, lakatos, vadász
Szabó Bálint, Kecskemét, 1830, rézüntő, vadász
Szalay Mihály, Foktő, 1835, szappanfőző, huszár
Szolnoky József, Kiskunfélegyháza, huszár
Szołtsán Mihály, Kiskunhalas, 1828, takács, huszár
Tamási János, Foktő, 1831, vadász
Vékor József, Kiskunmajsa, 1829, huszár

Miért kerültek magyar katonák Latin-Amerikába?

/Dr. Károlyfalvi József/

A fentiek kiegészítéséhez, értelmezéséhez szükségesnek tűnhet néhány gondolatot hozzáfűzni.

A következő gondolatok lényegében kevés újat tartalmaznak, viszont szükségesek az olvasók számára, hogy el tudják helyezni és értelmezni a kérdéskört. Hiszen kevesen érthetik, hogyan is kerülhettek magyarok a világ tőlünk ennyire távoli szegletébe.

Ma már rendelkezésünkre állnak Wittman Tibor, Anderle Ádám, Torbágyi Péter a témával foglalkozó kitűnő és elmélyült művei.

Az Újvilágban szinte a spanyol-portugál hódítás - conquista - kezdetét követően a XVI. századtól megjelentek a magyarok. Kezdetben csak szóróványosan, főként papok érkeztek az akkori spanyol alkirályságokba.

Magyar katonák az Újvilágban először a kontinens északi részén jelentek meg, dicsőséget hozva Magyarországnak. Eszenyi László munkássága, kutatásai révén sokat tudhatunk a Washington lovasságát kezdetben kizárólagosan jelentő, majd megalapozó Pulaski-légió magyar hősről, a karcagi származású Fabricky Kovács Mihály ezredesről.

A XIX. század közepétől indultak el a nagyobb hullámok Latin-Amerikába. Az 1848-49-es politikai és a katonai emigráció tagjai a hatalmas kontinens szinte mindegyik országába eljutottak.

Katonai, műszaki szakértelmük, tudásuk a fiatal államok vezetői örömmel vették igénybe. Így hadseregeik megszervezésében, civil műszaki feladatokban, elméleti, tudományos területeken is sokat segített az oda érkező magyarok tudása, szakértelme.

A továbbiakban nem a tényfeltáró, inkább csak magyarázó jelleggel ismertetünk néhány értelmezési szempontot.

1848-49-et követően jelentős politikai-katonai emigrációs hullám indult el. Magyarok ezrei távoztak el, félve az önkényuralmi rendszer bosszújától, majd szóródtak szét a világban.

Százakra, talán ezrekre tehető azon magyarok száma, akik ekkor ezért eljutottak az amerikai kontinensre. Aki ismeri a történelmet, tudhatja, az emigránsok nehezen tudnak beilleszkedni a befogadó állam társadalmába, főként nyelvi, kapcsolati, szakmai okok miatt.

Ilyen esetekben - különösen katonák esetében - marad a katonai szolgálat valamelyik állam hadseregében, vagy a zsoldos-katonai szerződés.

A XIX. század Latin-Amerikájában számtalan lehetőség adódott e tevékenységre. Ugyanis, szinte állandóan zajlottak e fiatal államokon belüli vagy az azok közötti fegyveres konfliktusok.

Hazugság lenne, ha azt mondanánk, hogy a magyarok csak a progresszívnek tekinthető oldalon jelentek meg, bár nagyrészt inkább ez az igazság.

1851-ben Narciso Lopez tábornok, Kubát a spanyol uralom alól felszabadítani szándékozó, egységében talán századnyi magyar van, Prágay János és Schlesinger Lajos vezetésével. 1855-ben ugyanők csatlakoztak William Walker amerikai kalandor, a „halhatatlanok” néven emlegetett alakulatához, mely Közép-Amerika államaiban a belső konfliktusokat kihasználva erősíteni akarta az USA befolyását. Walker több expedíciót indított, némelyik közép-amerikai államban rövid időre át is tudta venni a hatalmat.

Szembe is kerülhettek magyar katonák Latin-Amerika harcterein. A kontinens legtragikusabb háborúja volt az Argentína-Brazília-Uruguay által létrehozott Hármas Szövetség /Triple Alianza/ háborúja Paraguay ellen 1864-70 között. Solano Lopez, Paraguayt talán diktatórikus módon modernizáló, fejlesztő, ugyanakkor nagyhatalmi célokat kitűző elnök és az említett Hármas Szövetség vezetői kompromisszumra történő képtelensége tragédiába vitte a jelentős gazdasági-technikai fejlődés útjára lépett országot. Pedig Paraguay vasöntödéket, hajógyárakat, gyapot-feldolgozó textilüzemeket teremtett, vasút- és távíróvonalakkal rendelkezett. A nagyhatalmi versengés mellett a Hármas Szövetség és a brit imperializmus céljai egybeestek.

A háborút követő területi veszteségen túl Paraguay lakossága 525000 /más álláspont szerint 1300000/ főről 231079 főre csökkent, csak 29000 férfi maradt életben. (6-14 éves gyermekek is harcoltak és estek el Lopez hadseregében.) Az ország gazdasága a súlyos munkaerőhiány miatt évtizedekre pangásra lett ítélve.

Lopez mérnökkarának parancsnoka lett Wisner Ferenc - Francisco Wisner, ezredesi rangban. Sokoldalú egyéniség volt: megírta a független Paraguay alapítója Gaspar de Francia életrajzát, vasutakat tervezett, valamint a híres Humaita erődjét.

A vele szembeni fronton állt, Bartolome Mitre argentin elnök hadseregében többek között Bem erdélyi hadseregének egykori hadtestparancsnoka, Csetz János tábornok, aki megszervezte az argentin katonai oktatást, szintén épített-tervezett vasutakat.

Mindez szükséges a latin-amerikai magyar történelmi szereplők életútja hátterének megértéséhez.

A magyar emigránsok között voltak jelentős természettudósok is: Rosti Pál és Xantus János.

A fentiekben említett mexikói akció tehát eltér a korábbiaktól, mert itt egy szervezett birodalmi egység indult Mexikóba Habsburg Miksa császárral. Az Önkéntes Hadtest katonái, mint nevük is jelzi, bizonyára zsoldért léptek be a Miksa melletti alakulatba. A Vasárnapi Újság 1864-ben rajzot közöl az alakulatról. Az egykori ügyes grafikus rajzán az induló katonák nem tűnnek a legfiatalabbnak, hatalmas lelkesedés sem látszik rajtuk. Lettek köztük hősi halottak, nagyrészt hazatértek, egyesek életútja Mexikóban folytatódott.

Sajnos a magyar sors akkor is teremtett váratlan, tragikus élethelyzeteket, szétszóródást...

A XX. században már nemigen beszélhetünk magyar katonai emigrációról. Legalábbis a földrész déli részén...

Pankotay Jón György (rövid életrajz)

/dr. P. Jón Iván/

Születési adat: 1789 augusztus 2. Tiszaigar.

Iskolái: házitanítók, majd Sárospatak. 1809-ben megyei insurrectionális alkapitány.

Apja: P. Jón Gábor táblabíró, anyja: Vincze Mária. Tiszafüredi kötődése, hogy 1618 után ők az egyik birtokos család. Ősei két alkalommal telepítették be Tiszafüredet az elnéptelenedést követően.

Maga kiterjedt gazdálkodással foglalkozott mintegy 10000 kh. kiterjedésű birtokain. Vagyona gazdag ingóságból is állt, amiről a Kiss Pál múzeumban őrzött, halála utáni leltár is szól.

Közcélra felvett kölcsönei magas összegre rúgtak.

Emberi természete: saját korának híres-nevezetes, különcködő - sokszor duhajkodó - vidéki nemese. A fürediek, a környékbeli nemesek csak Jón Gyuriként emlegették. Szigorúságot mutatott, de annál nagyobb volt embersége, jószívűsége. Jónai Mór, Vas Gereben, Bernát Gáspár, Mikszáth Kálmán és mások műveiben irodalmi alakként szerepel. Kiemelkedő, nagy magyar egyéniség volt a tiszafüredi nábob. Ma is álló kúriája Tiszafüred, Poroszlói-út 10. szám alatt található.

Tevékenysége:

Évente 24 szegény sorsú gyermeket tetőtől-talpig télire felruházott. Védelme alá vette az erőszakos katonafogdosás alól menekülőket. A helybeli református templom tetőzetét megcsináltatta. Az iskolának és a tanítónak ingyen adott télire tüzelőt.

Sokszor járt Pesten vasútügyben. Hagyatékából alapították Magyarország első árvaházát. Pesten bekapcsolódott a kaszinók létrehozásába is.

Az 1831-es kolerajárvány idején sokan neki köszönhetik, hogy nem haltak meg, mert orvost és gyógyszerészt fizetett Tiszafüreden, de minden évben 200 forintot adott gyógyszerekre.

A római katolikus templom harangját ő hozatta meg, és adott állványt a felhúzásához. Tűzeset esetén náddal, gyékénnyel és fával látta el a rászorulókat. Kétszer építtetett fahidat Tiszafüred és Poroszló között, természetesen a töltés és az országút megcsináltatása mellett.

1844-ben építtette a „Vörös kastélyt”, mely Tiszafüred első emeletes épülete volt, egyébként nem fejezték be soha. A legmodernebb szellőztetés, fűtés, liftes berendezés, pékműhely is volt az épületben, ahol ingyen süttette a kenyeret a tiszafüredieknek.

1845-ben ő köszöntötte és fogadta ajándékokkal a tiszafüredi Tisza parton a legnagyobb magyart, gróf Széchenyi Istvánt.

Családi állapota:

Sokáig úgy tudták, hogy nem nősült meg, ami tévedés. Fia P. Jón János (1819-1902) /édes-anya Csomay Anna/, elvégezte az Egri Érseki Lyceumot, majd városi tisztviselő lett, 1848-49-ben pedig honvéd főhadnagy.

P. Jón János leszármazottai ma is élnek, (8 ükunoka, 2 szépunoka).

Pankotai Jón Györgyöt 1846 szeptember 10-én temették el az Örvény-úti temetőben. A híres tiszafüredi magyar nábob sírkövét Tiszafüred Város Önkormányzata 2007-ben hozatta rendbe, 2013-ban Tiszafüreden utcát neveztek el róla.

Az evangélikus oktatás, irodalom kecskeméti képviselője: Homokay Pál (1804-1856)

/Dr. P. Jóna Iván/

A kecskeméti evangélikusság a nemzeti kultúrában betöltött szerepével messze meghaladta a város felekezeti viszonylatában csekélynek tűnő számarányát.

A XIX. század nagy hatású irodalmára, költője, Homokay Pál a Kecskeméti Evangélikus Egyház anyakönyvi bejegyzése szerint 1804 július 8-án született a volt Vásári-kis (ma Kisfaludy utca) 113. sz. alatt, Homokay Pál és Bohus Katalin parasztszülők első gyermekeként. Gyermekkora jelentős részét tanyán töltötte: „jellemébe a végtelennek látszó sík, a pusztai szellő, dörgéseivel s villámaival szabadon száguldó vihar, a szenvedésekben tántoríthatatlanság kemény vonásait eleve bevették”. Iskoláit az Evangélikus Iskolában kezdte, tanítója Horváth János kiszolgált káplár volt. Később Petőfi Sándor is itt tanult.

1819 őszén - főként a német nyelv elsajátítása miatt - már Pozsonyban az evangélikus gimnáziumba járt. Líceumi tanulmányairól az Országos Evangélikus Levéltárban, a Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtárában találunk adatokat.

Az 1824-25-ös tanévtől az 1828-ban alapított Selmeci Evangélikus Líceumba került, ahol - a hivatalos latin nyelvű oktatás és pozsonyi gyakorlata alapján - megalapította a Selmeci Magyar Társaságot: „E társaság a magyar nyelvben való művelődésre 1826 óta állott fenn, de azt egy lelkes magyar fiú, Homokay Pál hozta létre.” E társaság jó szolgálatot tett később Petőfi Sándor költői indulásában is, amiről maga a költő is megemlékezett.

1826-28 között ismét Pozsonyba került, ahol filozófiai és teológiai évfolyamon végezte a líceumi tanulmányait. Itt megválasztották a Pozsonyi Magyar Társaság titkárának. Az 1827-es ünnepi ülésen különös figyelmet fordít a magyar nyelv meghonosításában és ápolásában a nőknek, folytatva Kármán József (1775-1795) Uránia c. folyóiratának szellemi hagyományait, egyengetve Brunszvik Teréz (1775-1861), Teleki Blanka (1806-1862), Karacs Teréz (1808-1892), Lövei Klára (1821-1897) és mások haladó magyar nevelői tevékenysége útját.

Pozsonyban költői (Uránia c. folyóirat) és irodalomtörténeti munkát végzett (Kiskoszorú c. diákfolyóirat, Selmecz 1832). E folyóiratot Petőfi Sándor diákként szívesen olvasgatta és korai költeményei is jelentek meg benne.

1832-ben a Losonci Evangélikus Líceumba került tanárnak, ahol megszakítás nélkül 22 évig végezte a pedagógiai tevékenységet, magyar szónoklattant és költészettant tanítva. Itt írta meg a Vörösmarty által is elismerően méltatott munkáját: Magyar költészet, Tanítványai számára írta: Homokay Pál a Losonci Ref. Líceumban az Ékesszólás professzora, Pesten 1837. (Trattner-Károlyi nyomtatása). Az 1848-49-es események Losoncon érik. Tetteiről egy anekdota is fennmaradt: 1849 március 24-én a várost felszabadító szabadcsapat parancsnoka Beniczky fejről lelőtték a csákót, ő egy órára kölcsönadta kalapját.

A harc során sajnos szinte mindenük elpusztult, azonban Géza nevű fiuk itt született. 1855-ben visszakért Kecskemétre, ahol nehezen tudott elhelyezkedni a politikai helyzet miatt. Házuk helyén a jelenlegi Főposta áll. Itt született ötödik gyermekük, Laura. A Református Gimnáziumban példásan végezte a tanári munkát. Haláláról pontos adatok az 1858. évi református halotti anyakönyvben a következő bejegyzést találjuk: „Homokay Pál 1858. június 8. Felesége: Richter Julianna, 54 éves. Lakása: Kecskemét 1240. Halála neme: dögvész. A felső temetőben temették el június 9-én. A sírnál kint voltak: Fürdős Lajos, Peti József, és Bulcsú

Károly. Homokay nem volt forradalmár, de becsületes, igaz magyar ember. Bulcsú Károly kollégája így méltatta a kiváló embert és tanárt: „Mint embernek minő volt jelleme? Barátságával tán fősvény vala, De kit szeretett, azt szerette úgy, Mint az eget leghívebb angyala. Hőbben érzett jó ismerős iránt, Barátját miként más szeretheti. Hogy lelkében árnya sincs a rossznak: Elárulák szelíd tekinteti. Hisz a halált is éppúgy várta ő, Mint egy mosolygó vidám gyermeket, Mely koszorúzva, rózsalevelekből. A sír helyén puha ágyat vetett.”

Képek jegyzéke

1. Borító: Kecskemét főtere 1872-ben
2. A kecskeméti HOHE hősök-napi megemlékezése. Első sor: balról második Dr. Földi János, középen Dorogi Károly és mellette dr. Kováts Andor /egyenruhában/
3. Katona Gyula
4. Harcok nyomai az Alföldön 1944-ben
5. Vörös csillag eltávolítása a szovjet emlékműről
6. Ugyanez történik az ÁVH-székháznál
7. Tüntető a Rákóczi úton a börtön előtt
8. Bátki Ferenc vázlata az október 26-i esti sortűzről
9. Szovjet alakulatok felvonulása a Főtéren, háttérben az Újkollégium szétlőtt tornya
10. A Fehér Sirály cserkészcsapat az 1930-as években
11. Emléktábla avatás 1933
12. Dudás Ede 2001-ben lelkészekkel /Varga László, Jávorka Lajos, Sárkány Tibor/
13. Öregcserkészek 2001-ben
14. Dr. Hajnóczy Iván és dr. Vöröss József
15. Az intézmény története
16. Dubecz József iskolatörténeti műve
17. Bábiczky Imre kérvénye
18. Bábiczky Imre aláírása
19. Bábiczky Imre diplomája
20. A Pesti Királyi Tudományegyetem pecsétjével
21. Kecskemét a vasútállomás felől - 1850-es évek
22. Kecskemét központja a mai Batthyány utca felől - 1860-as évek
23. Habsburg Miksa, Mexikó császára
24. A Mexikóba induló Önkéntes Hadtest
25. Dél-Amerika legkegyetlenebb háborúja (1864-70). Itt is voltak magyar résztvevők
26. Dr. Jósa Iván Jósa György képével

A kecskeméti HOHE hősök-napi megemlékezése. Első sor: balról második Dr. Földi János, középen Dorogi Károly és mellette dr. Kováts Andor /egyenruhában/

Katona Gyula

Harcok nyomai az Alföldön 1944-ben

Vörös csillag eltávolítása a szovjet emlékműről

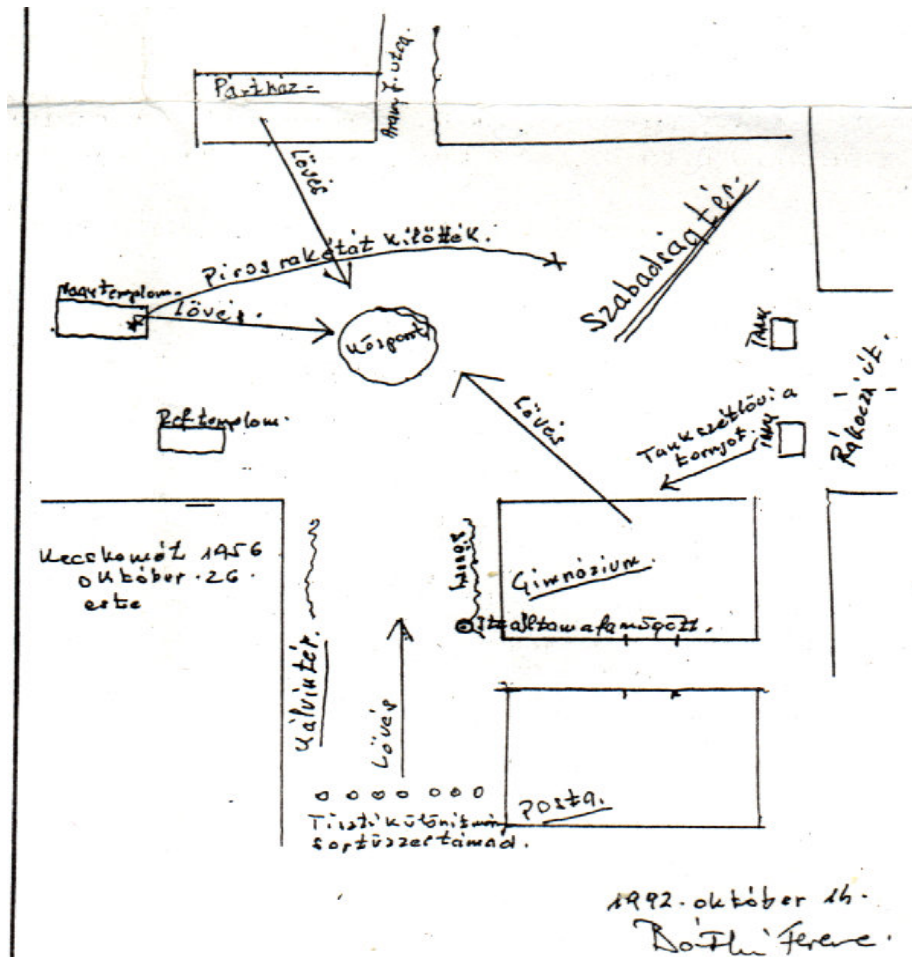

Ugyanez történik az ÁVH-székháznál

Tüntetők a Rákóczi úton a börtön előtt

Bátki Ferenc vázlata az október 26-i esti sortűzről

Szovjet alakulatok felvonulása a Főtéren, háttérben az Újkollégium szétlőtt tornya

A Fehér Sirály cserkészcsapat az 1930-as években

Emléktábla avatás 1933

Dudás Ede 2001-ben lelkészekkel /Varga László, Jávorka Lajos, Sárkány Tibor/

Öregcserkészek 2001-ben

Dr. Hajnóczy Iván
igazgató 1910-1941 között

Dr. Vöröss József
igazgató 1941-1946 között

Dr. Hajnóczy Iván és dr. Vöröss József

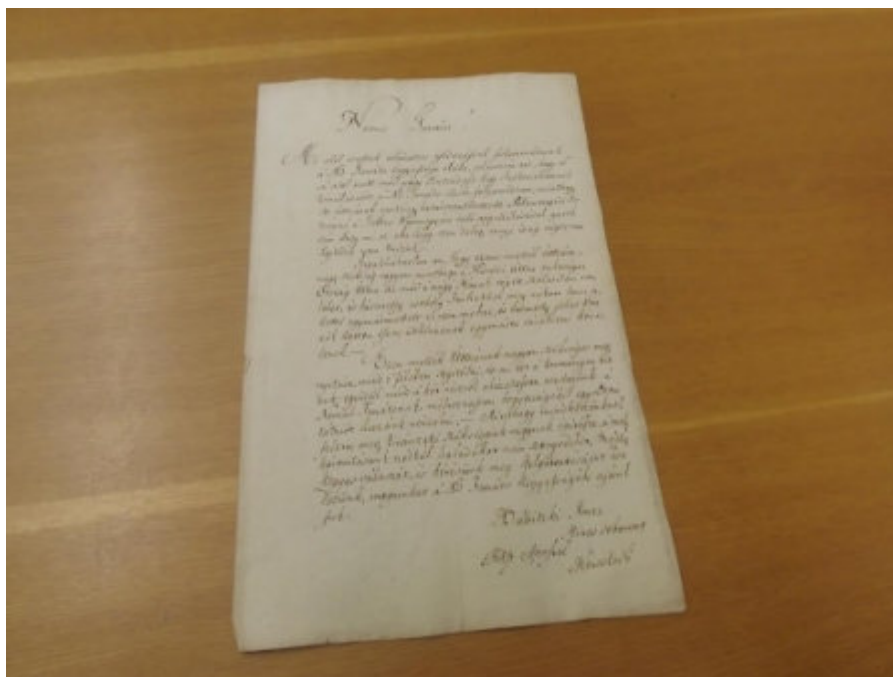

Az intézmény története

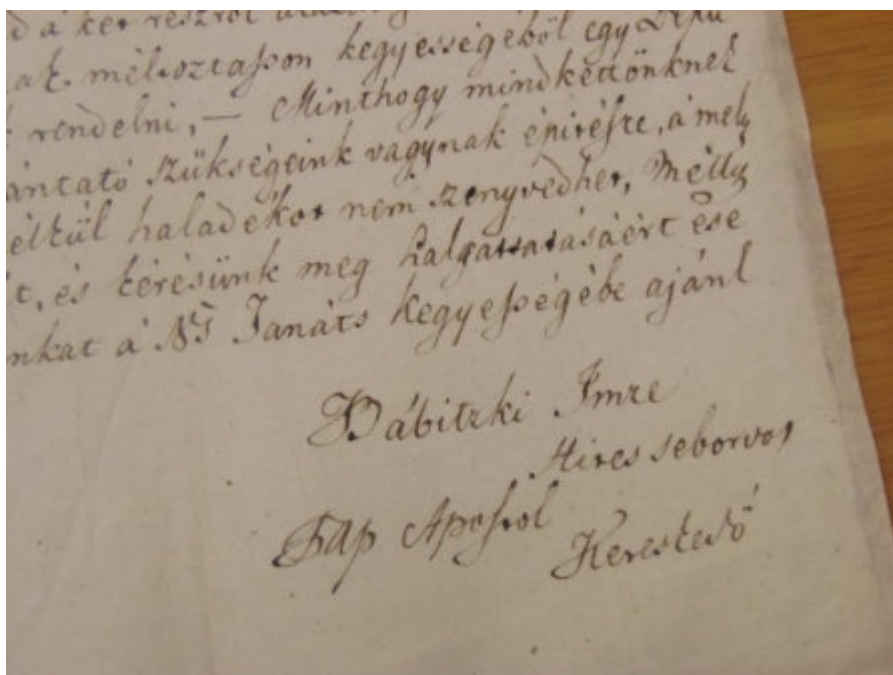

Dubecz József iskolatörténeti műve

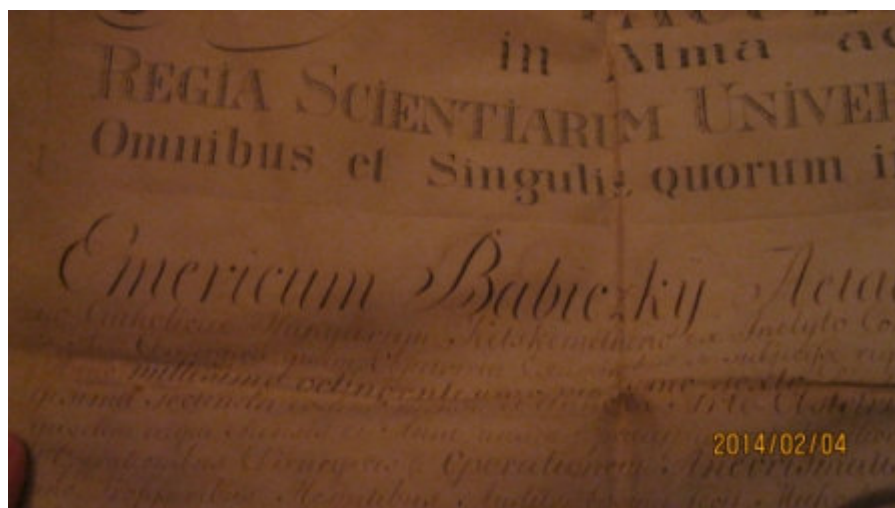

Bábitzky Imre kérvénye

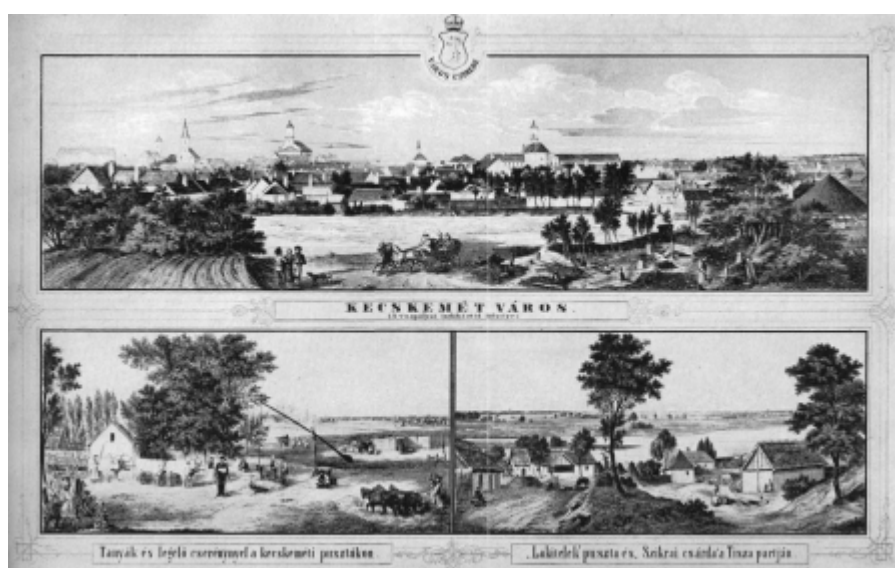
Bábitzky Imre aláírása

Bábiczky Imre diplomája

A Pesti Királyi Tudományegyetem pecsétjével

Kecskemét a vasútállomás felől - 1850-es évek

Kecskemét központja a mai Batthyány utca felől - 1860-as évek

Habsburg Miksa, Mexikó császára

A Mexikóba induló Önkéntes Hadtest

Dél-Amerika legkegyetlenebb háborúja (1864-70).
Itt is voltak magyar résztvevők

Dr. Józsa Iván Józsa György képével